

Ung bak murene:
Erfaringer og ettervirkninger av soning som ung voksen

Mona Ali
VID vitenskapelige høyskole
Oslo

Masteroppgave
Master i sosialt arbeid

Antall ord: 25 206

14.11.2025

Forord

Denne masteroppgaven betyr enormt mye for meg. Veien hit har vært preget av store endringer og mye liv som har skjedd parallelt med studiene. I løpet av disse årene har jeg rukket å flytte og bli mamma igjen, samtidig som jeg har vært kone, datter, søster og venn – og fulltidsarbeidende. Når jeg ser tilbake, kjenner jeg bare på en dyp stolthet over at jeg har klart å stå i alt dette og likevel kommet i mål!

Samtidig kunne jeg aldri ha fullført uten støtten fra menneskene rundt meg. Først og fremst vil jeg takke min mann, Viktor. Du har holdt fortet hjemme, heiet på meg og minnet meg på hvorfor jeg begynte. Du og våre barn har vært min største motivasjon. Jeg er evig takknemlig for deg!

En stor takk går også til mamma som fulgte meg til campus hver samlingsuke etter fødselen og passet på barnebarnet sitt utenfor klasserommet mens jeg deltok i undervisningen. Den støtten har vært uvurderlig. Jeg hadde aldri klart dette uten familien min.

Jeg vil også rette en spesiell takk til min søster, Marwa, for uvurderlig hjelp med både faglig innspill, pedagogiske blikk og grundig korrekturlesing. Hva hadde jeg gjort uten deg!?

Sist, men ikke minst: Tusen takk til deltakerne i studien. Dere delte av deres erfaringer og gjorde denne oppgaven mulig. Jeg er oppriktig takknemlig for tilliten dere viste meg.

Til slutt vil jeg takke mine to veiledere for støtte, tålmodighet og faglig råd gjennom hele prosessen.

Mona Ali

Oslo, november 2025

Sammendrag

Denne studien undersøker hvordan unge voksne erfarer soning, og hvilken betydning disse erfaringene får i ettertid. Formålet er å løfte frem tidligere innsattes egne fortellinger og bidra til økt forståelse av hvordan fengsels erfaring i ung voksen alder preger blant annet selvforståelse, relasjoner og livsvei.

Studien er kvalitativ og bygger på semistrukturerte intervjuer med fem deltakere som alle har sonet fengselsstraff i alderen 18 til 25 år. Problemstillingen er: *Hvordan erfarer unge voksne soning, og hvilken betydning får disse erfaringene i ettertid?* Det er benyttet tematisk analyse, og funnene drøftes i lys av Pierre Bourdieus klasseteori, Erving Goffmans stigmatteori og Axel Honneths anerkjennelsesteori, samt relevant tidligere forskning.

Analysen resulterte i tre hovedtemaer: *veien inn i kriminalitet, barrierer fra innsiden til utsiden og selvforståelse og nettverk*. Selv om studiens fokus er rettet mot soning og tiden etter, viste analysen at fortellingene om veien inn i kriminalitet også er sentrale for å forstå hvordan erfaringer under og etter soning formes. Veien inn beskrives som preget av fattigdom og behovet for penger, tett knyttet med et sterkt ønske om tilhørighet. Kriminalitet fremstår ikke som et mål i seg selv, men som et middel for å mestre hverdagen og bli del av et fellesskap.

Temaet «*Barrierer fra innsiden til utsiden*» belyser hvordan ansvaret for å skape en ny hverdag i stor grad legges på individet. Deltakerne forteller om et fragmentert støtteapparat, der tilbud ofte må oppsøkes selv under soning, og der det ved løslatelse oppleves et tomrom uten helhetlig plan for bolig, skole eller arbeid. Beskrivelser av svakt samarbeid mellom fengsel og velferdstjenester viser hvordan strukturelle og institusjonelle forhold kan begrense unges handlingsrom også etter at dommen er sonet.

I «*Selvforståelse og nettverk*» trer arbeidet med identitet tydelig frem. Deltakerne beskriver hvordan stigma etter soning påvirker hvordan de blir sett på av omgivelsene rundt seg, og hvordan tidligere merkelapper kan forme deres valg og muligheter. Samtidig viser funnene at relasjoner kan både være en belastning og ressurs. Familie kan fungere som drivkraft for endring, mens brudd med tidligere miljøer fremstår som nødvendig for å unngå tilbakefall.

Studien viser at soning i ung voksen alder er en erfaring som får betydning langt utover selve fengselsoppholdet. Funnene tydeliggjør hvordan unges liv formes av et samspill mellom strukturelle forhold, stigma, anerkjennelse, og peker på behovet for en mer helhetlig og koordinert oppfølging mellom fengsel og samfunn.

Nøkkelord: unge voksne, soning, fengsel, barrierer, tilbakeføring, stigma, anerkjennelse, nettverk

Abstract

This study explores how young adults experience imprisonment and how these experiences shape their lives after release. The aim is to highlight former inmates' narratives and contribute to a deeper understanding of how incarceration during young adulthood influences self-understanding, relationships and life trajectories.

The study is qualitative and based on semi-structured interviews with five participants who all served prison sentences between the ages of 18 and 25. The research question guiding the study is: *How do young adults experience imprisonment, and what significance do these experiences have in the aftermath?* The analysis follows a thematic approach, and the findings are discussed in light of Pierre Bourdieu's theory of social class, Erving Goffman's stigma theory, and Axel Honneth's recognition theory, as well as relevant previous research.

The analysis resulted in three main themes: *pathways into crime, barriers from the inside out, and self-understanding and social networks*. Although the study focuses on imprisonment and life after release, the analysis showed that participants' account of their pathways into crime were central to understanding how their experiences during and after imprisonment were shaped. This pathway is described as characterized by poverty, limited opportunities, and a strong desire for belonging. Crime does not appear as a goal in itself but rather as a means of managing everyday life.

The theme "*Barriers from the inside out*" highlights how the responsibility for creating a new everyday life is largely placed on individual. Participants describe a fragmented support system, where services often must be actively sought out during imprisonment, and where release is experienced as a void lacking coordinated plans for housing, education, or employment. Accounts of weak collaboration between the prison and welfare services illustrate how structural and institutional conditions can restrict young people's opportunities.

In "*Self-understanding and social networks*", identity work emerges clearly. Participants describe how stigma after imprisonment affects how they are perceived by others, and how prior labels shape their choices and opportunities. The findings also show that relationships can be both burden and a resource. Family can serve as a motivating force for change, while distancing oneself from previous environments appears necessary to avoid relapse.

The study demonstrates that imprisonment in young adulthood has consequences that extend beyond the period of incarceration. The findings underscore how young people's lives are shaped by the interplay between structural conditions, stigma, recognition, and point to the need for more coordinated support between prison and community services.

Keywords: young adults, imprisonment, prison, barriers, re-entry, stigma, recognition, social network

Innholdsfortegnelse

FORORD.....	2
SAMMENDRAG	3
ABSTRACT	5
1 INNLEDNING.....	10
1.1 BAKGRUNN FOR TEMA	10
1.2 SOSIALFAGLIG OG POLITISK KONTEKST	10
1.3 PROBLEMSTILLING OG FORSKNINGSSPØRSMÅL	12
1.4 AVGRENSNING OG BEGREPSAVKLARING	12
1.5 OPPGAVENS OPPBYGNING	13
2 TIDLIGERE FORSKNING.....	13
2.1 «CHARACTERISTICS AND RISK OF REIMPRISONMENT AMONG CHILDREN AND YOUNG ADULTS IN NORWEGIAN PRISONS» 14	
2.2 «SAMORDNEDE VELFERDSTJENESTER TIL PERSONER ETTER SONING – GLIPPSONER OG BROER»	14
2.3 «UNGE LOVBRYTERE OG OVERGANGEN TIL VOKSENLIVET»	15
2.4 NYERE NORSK FORSKNING PÅ UNGES ERFARINGER MED FENGSEL.....	16
2.5 «UNGA OCH BROTT I SVERIGE»	17
2.6 «KRIMINALITET OCH LIVSCHANSER».....	18
2.7 OPPSUMMERING OG FORSKNINGSHULL	19
3 TEORETISK RAMMEVERK.....	19
3.1 KLASSETEORI	20
3.1.1 <i>Kapitalformer</i>	21
3.1.2 <i>Felt</i>	23
3.1.3 <i>Habitus</i>	24
3.2 STIGMATEORI	25
3.2.1 <i>Stigma</i>	26
3.2.2 <i>Miskreditert og potensiell miskreditert stigma</i>	27
3.2.3 <i>Spoiled identity og management of spoiled identity</i>	28
3.3 ANERKJENNELSE	29
3.3.1 <i>Kjærlighetssfæren</i>	30
3.3.2 <i>Den rettslige sfæren</i>	31
3.3.3 <i>Den solidariske sfæren</i>	31
3.3.4 <i>Former for krenkelse</i>	32
4 METODE.....	33

4.1	VITENSKAPSTEORETISK STÅSTED	33
4.2	FORSKNINGSDESIGN	34
4.3	VALG AV METODE	35
4.3.1	<i>Kvalitativ metode</i>	35
4.3.2	<i>Intervju</i>	35
4.4	UTVALG OG REKRUTTERING	36
4.5	DATAINNSAMLING	37
4.5.1	<i>Utvikling av data</i>	37
4.5.2	<i>Transkribering</i>	39
4.6	ANALYSE	40
4.7	DATAKVALITET	44
4.8	FORSKERROLLE OG FORFORSTÅELSE.....	45
4.9	ETISKE BETRAKTNINGER.....	46
4.9.1	<i>Informert samtykke og frivillighet</i>	47
4.9.2	<i>Anonymisering og behandling av personopplysninger</i>	47
4.9.3	<i>Forskningsetisk ansvar</i>	48
5	RESULTAT AV ANALYSEN.....	49
5.1	VEIEN INN I KRIMINALITET	49
5.1.1	<i>Fattigdom og behovet for penger</i>	50
5.1.2	<i>Tilhørighet og lojalitet</i>	51
5.2	BARRIERER FRA INNSIDEN TIL UTSIDEN.....	53
5.2.1	<i>Fravær av støtte og oppfølging</i>	53
5.2.2	<i>Skole, arbeid og veien videre</i>	54
5.3	SELVFORSTÅELSE OG NETTVERK	56
5.3.1	<i>Stempling og mistillit</i>	56
5.3.2	<i>Relasjoner og nettverk</i>	58
6	DRØFTING	60
6.1	STRUKTURELLE OG SOSIALE DRIVKREFTER BAK KRIMINALITET	60
6.1.1	<i>Fattigdom og sosial ulikhet</i>	60
6.1.2	<i>Tilhørighet og fellesskap</i>	62
6.2	SYSTEMETS GRENSE – NÅR STØTTEAPPARATET SVIKTER.....	66
6.2.1	<i>Et fragmentert system</i>	66
6.2.2	<i>Ansvar uten mulighet</i>	68
6.3	IDENTITET I MØTE MED SAMFUNNET.....	70
6.3.1	<i>Stigma etter soning</i>	70
6.3.2	<i>Relasjoner i overgangsfasen</i>	74

7	AVSLUTNING	77
	LITTERATURLISTE.....	79
	VEDLEGG 1 – GODKJENNING AV SIKT	86
	VEDLEGG 2 – INFORMASJONSSKRIV OG SAMTYKKESKJEMA	87
	VEDLEGG 3 – INTERVJUGUIDE	90

1 Innledning

1.1 Bakgrunn for tema

Hvordan oppleves det å være ung og samtidig bære en fengselserfaring – midt i den fasen av livet der mange andre bygger utdanning, nettverk og fremtid? Det spørsmålet vokste frem gjennom arbeidet mitt i barneverntjenesten, der jeg jobber både med institusjonsplasseringer og ettervern. I møte med barn og unge voksne har jeg sett hvordan enkelte lever med komplekse livssituasjoner preget av ustabile boforhold, avbrutt skolegang, psykiske helseplager, rus, vanskelige familieforhold og begrensede økonomiske ressurser. Noe av dem har også vært i konflikt med loven.

Dette har gjort meg opptatt av hva som skjer når ungdom går inn i voksenlivet gjennom et fengsel, og hvordan selve soningserfaringen former dem i en periode der identitet og selvforståelse fortsatt er i utvikling. Hvordan påvirkes mulighetene videre, og hvordan formes livet etterpå? Studien tar sikte på å utforske hvordan fengselserfaring i ung voksen alder kan forstås som en livserfaring som får betydning både under soning og etter løslatelse.

1.2 Sosiofaglig og politisk kontekst

I norsk kriminalpolitikk har det de senere årene vært økt oppmerksomhet på barn og unge i konflikt med loven. Tall fra politiets strafferegister viser at det totale antallet unge lovbrøyttere har gått noe ned, men at en liten gruppe står for en stor andel av de registrerte lovbruddene, og at lovbruddene i noen tilfeller er mer alvorlige enn tidligere (Politidirektoratet & Riksadvokaten, 2025). Per 1. januar 2024 var det likevel 411 personer i alderen 18 til 24 år som sonet i norske fengsler, noe som viser at unge voksne fortsatt utgjør en tydelig gruppe innen kriminalomsorgen (SSB, 2024). Samtidig kan det understreke behovet for kunnskap om hvordan denne gruppen selv opplever soning og de overgangene de står i. Tallet synliggjør også at gruppen ikke kan forstås som marginal i kriminalomsorgen, men som en reell del av målgruppen tjenesten skal tilrettelegge for.

I Meld. St. 34 (2020–2021) understrekes det at arbeidet mot barne-, ungdoms- og gjengkriminalitet skal være kunnskapsbasert, føre-var og preget av tett samarbeid mellom ulike tjenester. Samtidig bygger norsk kriminalomsorg på et tydelig rehabiliteringsideal. I kriminalomsorgsmeldingen «Straff som virker – mindre kriminalitet – tryggere samfunn» vektlegges det at straffegjennomføringen skal bidra til mindre kriminalitet og et tryggere

samfunn, blant annet gjennom god tilbakeføring og samarbeid med andre velferdstjenester (St.meld. nr. 37, 2007–2008). Straffegjennomføringsloven understreker at straff skal gjennomføres på en måte som forbereder den domfelte på et liv uten kriminalitet, og § 41 tydeliggjør at planlegging av løslatelse og kontakt med relevante tjenester skal starte i god tid før løslatelse. I forlengelsen av dette har kriminalomsorgen utviklet en egen fagstrategi for unge domfelte og innsatte i alderen 18–24 år, der behovet for helhetlig og samordnet oppfølging fremheves (Kriminalomsorgen, 2021).

Innen sosialt arbeid er dette også et sentralt tema. Fellesorganisasjonen (FO) beskriver sosialt arbeid som et fagfelt forankret i verdier som menneskeverd, sosial rettferdighet og kampen mot marginalisering (FO, 2019; 2023). Sosialarbeidere møter ofte mennesker som befinner seg i overganger mellom ulike systemer, for eksempel mellom barnevern, NAV, helsevesen og kriminalomsorg, og som kan oppleve både utenforskap og manglende tillit til hjelpeapparatet. Når unge voksne løslates fra fengsel, står de ofte i en slik overgang. De skal håndtere egne livsutfordringer samtidig som de skal finne fram i et komplekst system av tjenester og rettigheter.

Tidligere forskning peker på at denne overgangen kan være spesielt sårbar. Kvantitative studier viser at unge som har sonet, ofte har med seg omfattende belastninger fra oppveksten og har høyere risiko for tilbakefall og langvarig utenforskap (Estrada, 2013; Nilsson & Estrada, 2009; Skjærvø et al., 2024). Kvalitative studier peker samtidig på glippsoner i samarbeidet mellom kriminalomsorg og kommunale tjenester, og beskriver hvordan mange tidligere innsatte opplever usammenhengende oppfølging og uklare ansvarsforhold (Andvig & Karlsson, 2021; Poots & Sten-Gahmberg, 2024).

I meldingene til Stortinget og de ulike fagstrategiene legges det altså tydelige føringer for gode tilbakeføringsstrategier, men forskning og praksiserfaring tyder på at dette ikke alltid realiseres fullt ut. Denne studien plasserer seg nettopp i dette spennet mellom kriminalpolitikken ideal, velferdsstatens ambisjoner og unge voksnes egne erfaringer. Ved å ta utgangspunkt i fortellingene til personer som har sonet fengselsstraff i ung voksen alder, ønsker jeg å belyse hvordan de opplever soningstiden, overgangen ut av fengsel og livet videre, og hvordan dette henger sammen med de strukturelle og institusjonelle rammene de møter.

1.3 Problemstilling og forskningsspørsmål

Med utfordringene og føringene som beskrives i foregående avsnitt, vil studien undersøke følgende problemstilling:

Hvordan erfarer unge voksne soning, og hvilken betydning får disse erfaringene i ettertid?

For å belyse problemstillingen nærmere er det formulert tre forskningsspørsmål som utfyller hverandre og åpner opp for å undersøke både opplevelser, overganger og langsiktig betydning. Spørsmålene gir rom for å analysere hvordan erfaringer under soning kan henge sammen med videre livsvalg og forståelser av egen situasjon:

- Hvordan beskriver deltakerne tiden under soning?
- Hvordan erfarte de overgangen til livet utenfor fengsel?
- På hvilke måter får soningserfaringen betydning for deres liv og selvforståelse i dag?

1.4 Avgrensning og begrepsavklaring

For å avgrense studiens omfang har jeg valgt å rette oppmerksomheten mot aldersgruppen 18 – 25 år. Denne gruppen befinner seg i overgangen mellom ungdom og voksenliv, et spenn som også er relevant både i barnevernet og kriminalomsorgen. I oppgaven brukes derfor begrepene *unge* og *unge voksne* om personer i denne aldersgruppen. Når jeg viser til personer under 18 år benytter jeg betegnelsene *barn* eller *mindreårig*. Utvalget i studien består av menn med minoritetsbakgrunn. Dette er et tilfeldig utfall av rekrutteringsprosessen og ikke en bevisst avgrensning. Studien har dermed ikke hatt som mål å belyse erfaringer knyttet til kjønn eller etnisitet, men å undersøke hvilke erfaringer unge voksne gjør seg i møte med fengsel og i tiden etter løslatelse.

Analysen tar for seg deltakernes egne erfaringer med soning som unge voksne, og hvordan de opplever at denne erfaringen har påvirket livet videre. I denne sammenhengen brukes begrepet soning til å vise opphold i fengsel som ledd i gjennomføringen av ubetinget fengselsstraff. Selv om hovedfokuset ligger i erfaringene under og etter soning, belyses også deltakernes beskrivelser av veien inn i kriminalitet, slik de selv forstår og fortolker den. På den måten settes soningserfaringen inn i en bredere livssammenheng, der bakgrunn, erfaringer og videre livssituasjon ses i sammenheng.

1.5 Oppgavens oppbygning

Denne oppgaven består av sju kapitler. Etter innledningen følger kapittel 2 som presenterer tidligere forskning på unge voksne og soning. Her belyses sentrale funn og kunnskapsbidrag fra både norsk og internasjonal forskning, samt hvilke perspektiver som mangler og som denne studien bidrar til å fylle. Kapittel 3 redegjør for oppgavens teoretiske rammeverk. Her presenteres de begrepene og perspektivene som danner grunnlaget for analysen og forståelsen av deltakernes erfaringer. I kapittel 4 beskrives det metodiske arbeide. Kapittelet omhandler blant annet gjennomføring av intervju, analyseprosessen og etiske vurderinger. Kapittel 5 presenterer studiens funn gjennom tre hovedtemaer som springer ut av deltakernes fortellinger. I kapittel 6 drøftes funnene i lys av teori og tidligere forskning. Oppgaven avsluttes i kapittel 7 hvor de viktigste funnene og drøftingene oppsummeres. Avslutningskapittelet inneholder også refleksjoner over studiens bidrag, begrensinger og forslag til videre forskning.

2 Tidligere forskning

Dette kapittelet gir en oversikt over relevant forskning om unge voksne og fengsel, med særlig vekt på hvordan det er å sone i ung voksen alder og hvilke konsekvenser soning kan få for livet i ettertid. Kapittelet presenterer både norsk og svensk forskning, og belyser ulike sider ved det å være fengslet i overgang mellom ungdom og voksenliv.

I arbeidet med å kartlegge relevant litteratur har jeg også sett nærmere på forskning om ungdomskriminalitet og mindreårige lovbrøyttere. Dette er gjort fordi mange som soner som unge voksne kan ha startet sin kriminelle løpebane allerede som mindreårige. På den måten kan kunnskap om ungdomskriminalitet og soning blant mindreårige også gi verdifull innsikt og kontekst for å forstå unge voksnes erfaringer med fengsel og dets ettervirkninger.

Litteraturen som presenteres er valgt ut på bakgrunn av systematiske søk gjort på databaser som Oria og Scandinavian University Press. Jeg har brukt søkeord som blant annet «kriminalitet», «soning», «konsekvenser», «unge voksne», «unge lovbrøyttere» og «ungdomskriminalitet», og ofte en kombinasjon av ordene som for eksempel «kriminalitet AND unge lovbrøyttere» eller «soning AND konsekvenser». Fagfellevurderte artikler og forskningsrapporter som belyser relevante sider ved tematikken er prioritert. Søkene ga særlig

gode treff innen norsk og svensk forskning, mens internasjonale studier ble identifisert gjennom referanselister i relevante publikasjoner.

Gjennom kapittelet presenteres forskning som belyser temaer som tilbakefall, støtteapparat, tilknytning til skole og arbeid etter løslatelse og overgangen fra fengsel til hverdagsliv, men også studier som gir et mer erfaringsnært blikk på hvordan unge selv opplever soning. Samlet viser forskningen at det fortsatt er behov for mer kunnskap om hvordan fengselsopphold i ung voksen alder forstås og fortolkes i ettertid, et kunnskapshull denne masteroppgaven søker å bidra til å fylle.

2.1 «Characteristics and risk of reimprisonment among children and young adults in Norwegian prisons»

En omfattende norsk studie på temaet er undersøkelsen av unge innsatte og tilbakefall til fengsel (Skjærvø et al., 2024). Studien bygger på data fra over 50 000 personer mellom 15 og 34 år og gir et godt bilde av hvordan det er å sone i ung alder. Det som gjør denne studien særlig relevant for mitt forskningsarbeid, er at den peker på hvordan levekår og bakgrunn før soning henger tett sammen med hva som skjer etter løslatelse. Skjærvø et al. (2024) beskriver at unge innsatte ofte har opplevd ustabilitet, traumer og dårlig økonomi, og at mange har vokst opp med foreldre som selv har vært i konflikt med loven. Flere har også bodd på ulike adresser, hatt svak skoletilknytning og lite støtte fra familienettverk.

Studien (Skjærvø et al., 2024) viser også at unge har høyere risiko for å bli satt inn igjen, særlig unge menn med lang historikk. Det som kunne vært et vendepunkt, blir i stedet en forlengelse av utenforskap. Når soningen skjer i vanlige voksenfengsler, og ikke i egne ungdomsenheter, svekkes mulighetene for utvikling. Flere internasjonale anbefalinger peker på at unge bør møtes med løsninger som ivaretar utviklingsbehovene deres. Selv om denne forskningen bygger på tall og registre, peker den tydelig på behovet for å forstå hvordan det faktisk oppleves å være ung og innsatt.

2.2 «Samordnede velferdstjenester til personer etter soning – glippsoner og broer»

I forskningsstudien «*Samordnede velferdstjenester til personer etter soning – glippsoner og broer*» (Andvig & Karlsson, 2021) undersøkes hva som skjer med innsatte når de løslates, og

hvordan ulike velferdstjenester samhandler, eller ikke samhandler, i møte med mennesker som skal bygge seg opp på nytt. Studien viser at mange løslatte møter et fragmentert hjelpeapparat og står alene i møte med økonomiske problemer, rusutfordringer og svak tilknytning til bolig, utdanning og arbeid. Dette er relevant for min forskning, da det å ha en plan ofte kan bidra til at overgangen etter fengsel blir bedre. Andvig og Karlsson (2021) viser at samarbeid mellom fengsel og NAV ofte preges av tilfeldigheter. De ulike tjenestene er organisert i siloer og ingen tar ansvar for helheten. Forskingen løfter frem hvor viktig det er med relasjoner preget av tillit og respekt. Når disse relasjonene mangler, ble det lett å gli tilbake i gamle mønstre. Ved å vise hvordan systemene feiler, og hva som faktisk virker, gir Andvig og Karlsson (2021) et verdifullt utgangspunkt for min studie.

2.3 «Unge lovbrytere og overgangen til voksenlivet»

I forskningsstudien «Unge lovbrytere og overgangen til voksenlivet» av Poots og Sten-Gahmberg (2024) undersøker forskerne hvordan unge som er straffet i alderen 15–24 år klarer seg videre i livet. Med utgangspunkt i norske registerdata ser de blant annet på utdanning, arbeid, ytelser og forskjeller mellom kjønn. Funnene viser at unge med straff i bagasjen har dårligere forutsetninger enn andre jevnaldrende. Denne studien er særlig nyttig for min egen oppgave fordi den undersøker det samme aldersspennet jeg er opptatt av, nemlig overgangen fra barn til voksen, og hvordan fengsling påvirker denne prosessen. Forskerne finner at det særlig er kvinner med flere dommer som kommer dårlig ut (Poots & Sten-Gahmberg, 2024).

Samtidig viser artikkelen (Poots & Sten-Gahmberg, 2024) at det finnes unge menn som bare har blitt straffet én gang, og som klarer seg like godt som jevnaldrende uten dom. Dette er med på å nyansere bildet. Noen opplever at fengsel ble et slags vendepunkt, mens andre forteller at det bare forsterket en allerede krevende livssituasjon. Felles for dem er at muligheter og støtte utenfor murene ofte ble avgjørende for hvilken vei det gikk etterpå. Poots & Sten-Gahmberg (2024) etterlyser mer forskning på de unges egne fortellinger, og spesielt hvordan de selv forstår og håndterer overgangen tilbake til hverdagen. Det er nettopp her min studie plasserer seg, som et forsøk på å forstå soningens spor gjennom de unges egne øyne.

De foregående studiene gir god innsikt i hvem de unge lovbryterne er, og hvilke strukturelle og sosiale faktorer som påvirker livene deres både før, under og etter soning. Samtidig bygger mye av denne forskningen på registerdata og kvantitative analyser, der de unges opplevelser i

mindre grad kommer frem. Det gir dermed et viktig bakteppe, men forteller lite om hvordan det faktisk erfares å være ung i fengsel. Dette bildet utdypes av nyere norsk forskning som løfter frem ungdommenes egne stemmer og erfaringer med soning.

2.4 Nyere norsk forskning på unges erfaringer med fengsel

I nyere tid har flere norske forskere rettet søkelyset mot hvordan unge innsatte selv beskriver livet bak murene og hvilke konsekvenser soningen får for dem. Dette kan tyde på et skifte i retning av å forstå fengsel ikke bare som en institusjon for straff og kontroll, men også som et sosialt og relasjonelt rom der unge mennesker blir formet. I boken «*Barn, unge og straffegjennomføring*» (Fransson, Gaarder & Lundeberg, 2025) publiseres to kapitler som gir særlig relevant innsikt for denne studien. Begge bygger på kvalitative tilnærminger og gir et sjeldent blikk inn i hvordan unge selv beskriver og reflekterer over hverdagslivet i fengsel og betydningen av straff.

«Fengselsarkitektur og unge menneskers tilblivelse»

I kapittelet «Fengselsarkitektur og unge menneskers tilblivelse» undersøker Fransson, Johnsen og Pape (2025) hvordan fengselsarkitektur, relasjoner og hverdagsliv påvirker unge innsatte mellom 15 og 25 år. Studien bygger på etnografiske observasjoner og samtaler med ungdommer både i ungdomsenhetene og de nyere Modell 2015 fengslene for voksne. Gjennom dette belyses hvordan fysiske omgivelser, sikkerhetsrutiner og kontrollregimer virker inn på kropp, relasjoner og identitet.

Funnene viser at fengselets utforming og regler ikke bare påvirker de unges atferd, men også deres opplevelse av seg selv og sine relasjoner. Mange beskriver følelser av isolasjon, overvåkning og mangel på autonomi, men også trygghet i struktur og forutsigbarhet. Studien tydeliggjør hvordan fengselsrommet kan være både fysisk og symbolsk begrensende, og hvordan ungdommenes prosess med å bli til preges av maktforholdet mellom ansatte og innsatte. Fransson et al. (2025) bidrar dermed til å synliggjøre fengselets virkning på unge mennesker livsverden, et perspektiv som hittil har vært underforsket i norsk sammenheng.

Straffesyn blant unge domfelte

I kapittelet «Straffesyn blant unge domfelte» undersøker Lundeberg og Johnsen (2025) hvordan unge menn i alderen 19 – 24 år som soner i høysikkerhetsfengsel, reflekterer over

straff, rettferdighet og egne erfaringer med straffesystemet. Studien bygger på fokusgruppeintervju og gir et unikt innblikk i hvordan de unge selv forstår og fortolker sin situasjon. Forfatterne viser hvordan erfaringene med straff påvirker tillit, framtidshåp og synes på seg selv som borger. Mange uttrykker en opplevelse av urettferdighet, stigmatisering og mangel på tillit til systemet, men samtidig et ønske om å ta ansvar og skape endring.

Lundeberg og Johnsen (2025) introduserer begrepet penal subjectivities, som viser til hvordan straff får subjektiv mening for den enkelte. For noen oppleves fengsel som et vendepunkt, mens andre beskriver en forsterkning av utenforskap og sosial avstand. Studien belyser dermed straffens relasjonelle og ekstensielle sider, og hvordan den kan gripe inn i identitet og selvforståelse. På den måten bidrar forskningen til å utdype kunnskapen om hvordan straff faktisk erfares av unge mennesker, snarere enn bare hvordan den administreres.

Disse to studiene representerer et viktig bidrag til norsk fengselsforskning, ved at de gir innsikt i hvordan unge innsatte opplever og tolker sin situasjon bak murene. De utfyller hverandre ved å belyse både de materielle, sosiale og subjektive sidene ved å være ung i fengsel, og de dannet et aktuelt utgangspunkt for denne masteroppgavens utforskning av hvordan soning i ung voksen alder oppleves og preger livet i ettertid.

Til tross for at nyere norsk forskning i økende grad løfter frem de unges egne erfaringer er det fortsatt et relativt lite utforsket felt. For å sette disse funnene i et bredere skandinavisk perspektiv kan det imidlertid være nyttig å se mot Sverige, hvor det finnes mer langvarig forskning på ungdomskriminalitet og livsløp.

2.5 «Unga och brott i Sverige»

Rapporten «Unga och brott i Sverige» (Estrada et al., 2013) gir et bredt bilde av ungdom og kriminalitet, både når det gjelder utsatthet og lovbrudd. Den peker på at selv om kriminaliteten blant ungdom er redusert, har de som først kommer i kontakt med rettssystemet, økt risiko for å falle utenfor samfunnet senere. Det gjelder særlig de som blir straffet flere ganger. For min studie er det særlig relevant at rapporten viser hvordan ungdom som blir dømt, senere oftere opplever helseproblemer, rus, dårlig tilknytning til skole og arbeid, og i noen tilfeller høyere dødelighet. Et interessant poeng i rapporten er at det skilles mellom dem som kun dømmes én gang, og dem som gjentar lovbrudd, noe som samsvarer

med forskningen til Poots og Sten-Gahmberg (2024). Her spiller skole en viktig rolle, da rapporten viser at svake skoleprestasjoner er en tydelig risikofaktor (Estrada et al., 2013). Selv om rapporten tar utgangspunkt i svenske forhold, er innsikten høyst relevant også her i Norge. Den bidrar med et blikk utenfra, og underbygger behovet for å forstå hvordan unge selv opplever sammenhengen mellom tidlig lovbrudd, fengsling og veien videre. Min studie ønsker å belyse nettopp dette, med utgangspunkt i den norske konteksten og de unges egne stemmer.

2.6 «Kriminalitet och livschanser»

Nilsson og Estrada (2009) gjennomførte en livsløpsanalyse av personer født i Stockholm i 1953, med særlig fokus på hvordan ulik grad av kriminell aktivitet påvirker velferdssituasjonen i voksen alder. Studien bygger på det longitudinelle Stockholm Birth Cohort-materialet og skiller mellom ulike kriminalitetsmønstre gjennom livsløpet, fra ungdomsførseelser til vedvarende lovbrudd i voksen alder. Et hovedfunn er at mange som begår lovbrudd i ungdommen ser ut til å leve stabile liv i voksen alder, med arbeid, familie og et definert syn på «det gode liv». Dette nyanserer antagelsen om at tidlig kriminalitet nødvendigvis fører til vedvarende marginalisering. Samtidig viser studien (Nilsson & Estrada, 2009) at individer, særlig kvinner, som har en vedvarende kriminalitetshistorie fra ungdom til voksen alder, i gjennomsnitt har betydelig dårligere velferdsbetingelser i midtlivet. Disse personene vokste også oftere opp under vanskelige sosiale forhold. Funnene peker dermed på at både strukturelle utfordringer og vedvarende utenforskap samvirker over tid, og at kriminalitet i seg selv kan forsterke allerede eksisterende ulikhet. Nilsson og Estrada (2009) påpeker at selv om mange deler samme ideal om hva som utgjør et godt liv, er det store forskjeller i muligheten til å realisere dette.

Studien er relevant for mitt prosjekt ved å vise hvordan kriminalitet, oppvekstbetingelser og samfunnets oppfølging henger sammen over tid. Den støtter behovet for å forstå unge lovbrøyttere ikke bare som avvikere, men som aktører formet av strukturelle samfunnsforhold, noe som kan danne et utgangspunkt for en mer systemisk forståelse av sosialt rettferdige tiltak. Sammenfattet viser nordisk forskning at unge i fengsel ofte lever med ustabile livsforhold og svak tilknytning til skole, arbeid og familie.

2.7 Oppsummering og forskningshull

Gjennomgangen av tidligere forskning viser at det finnes mye kunnskap om hvem de unge innsatte er, hvilke risikofaktorer de bærer med seg, og hvilke utfordringer som kan prege tiden etter løslatelse. Registerdata har gitt verdifull innsikt i sammenhenger mellom sosiale forhold, kriminalitet og tilbakefall, og vi vet at utdanning, bolig, arbeid og rusbehandling er avgjørende for et liv uten kriminalitet. Samtidig viser forskning at mange faller mellom systemene når oppfølgingen ikke henger sammen.

I den nyere norske forskningen har de unges egne stemmer blitt løftet frem som kan markere et viktig skifte mot å forstå fengsel som en sosial og relasjonell erfaring, men de fokuserer likevel primært på livet i fengsel. Det mangler fortsatt mer forskning som undersøker hvordan unge voksne i ettertid forstår hva soningen har betydd for dem, hvordan erfaringene preget selvforståelse, relasjoner og livsvei. Slike spørsmål fanges ikke opp i tall og statistikk, men krever samtaler, lytting og forskning som tar de unges fortellinger på alvor. Det er her denne masteroppgaven ønsker å bidra, ved å løfte frem tidligere innsattes erfaringer med soning som ung voksen og for å utdype forståelsen av hvordan denne erfaringen former livet videre.

3 Teoretisk rammeverk

I dette kapitlet presenteres det teoretiske rammeverket som danner grunnlaget for analysen i masteroppgaven. Teori har en sentral funksjon i en masteroppgave fordi det skaper sammenheng mellom problemstilling, tidligere forskning og analyse, og bidrar til å plassere studien inn i en bredere vitenskapelig kontekst (Furuset & Everett, 2020, s. 73). Et teoretisk rammeverk gir både et analytisk språk og et sett med begreper som gjør det mulig å undersøke fenomenet på en systematisk måte. På denne måten fungerer teorien som et kart som hjelper forskeren å strukturere, tolke og drøfte empiriske funn (Furuset & Everett, 2020, s. 72-74).

I denne oppgaven er formålet med teorien å skape et begrepsapparat som kan belyse hvordan unge voksne med fengselserfaring opplever og håndterer livet etter soning. For å få frem både de strukturelle rammene som kan sette grenser for unges livssjanser, og de sosiale møtene som former deres identitet og muligheter, samt betydningen av anerkjennelse i disse prosessene, løftes tre teoretiske perspektiver frem: Pierre Bourdieus klasseteori og Erving Goffmans stigmatteori og Axel Honneths anerkjennelsesteori. Sammen gir de et analytisk utgangspunkt som kan synliggjøre spennet mellom samfunnets overordnede strukturer, de

relasjonelle prosessene og individenes egne erfaringer. Selv om teoriene representerer ulike perspektiver er målet å anvende dem i sammenheng heller enn hver for seg. Samlet kan de bidra til å belyse og danne et mer helhetlig teoretisk rammeverk for å forstå unge voksnes erfaringer med soning og hvilken betydning disse får i ettertid.

3.1 Klasseteori

Klassebegrepet har lenge vært en nøkkel i sosiologien for å forstå hvordan ulikhet oppstår og opprettholdes i samfunnene våre. Til tross for den sentrale plassen klasse har i samfunnsdebatten, er det et begrep som i et stadig endrende samfunn får nye betydninger, og derfor lar seg vanskeligere defineres entydig (Dahlgren og Ljunggren, 2010, s. 20). Innad i det sosiologiske feltet finnes flere ulike tradisjoner og tilnærminger til klasse som konsept, men felles er forståelsen av klasse som ulik fordeling av økonomiske og sosiale goder, som er skapt og opprettholdt av samfunnets strukturer (Dahlgren og Ljunggren, 2010; Flemmen og Ljunggren, 2024).

Karl Marx regnes som en av de grunnleggende figurene innen klassisk klasseteori (Flemmen og Ljunggren, 2024, s. 16). Hans forståelse av klasse er basert på posisjon i produksjonsforholdene, der én gruppe (kapitalistene) eier produksjonsmidlene, mens en annen (proletariatet) må selge sin arbeidskraft for å overleve (Flemmen & Ljunggren, 2024, s. 35). Selv om Marx' perspektiv har vært en sentral grunnstein i klassesdebatten for mange sosiologer (Flemmen & Ljunggren, 2024, s. 16), knytter han klasse ensidig til produksjons- og markedsforhold, og utelukker i praksis andre dimensjoner av ulikhet som også er relevante i moderne samfunn, som for eksempel status og kjønn (Flemmen & Ljunggren, 2024, s. 68). I nyere klasseforskning har Pierre Bourdieu fått en sentral posisjon. Han viser til hvordan klasseforskjeller manifesterer seg i smak, livsstil og kulturelle uttrykk (Flemmen & Ljunggren, 2024, s. 112), men også indre disposisjoner og væremåter, som han betegner som habitus (Bourdieu, 1995, s. 36).

Der Marx i større grad beskrev klasser som realiteter basert på plasseringen i produksjonsforholdene, nyanserer Bourdieu dette ved å fremheve at klasser ikke nødvendigvis eksisterer som sosiale realiteter uavhengig av handling, men først blir til når mennesker oppfatter seg som en gruppe og mobiliserer i fellesskap (Bourdieu, 1995, s. 41). Bourdieu tilbyr samtidig et annet perspektiv gjennom ideen om samfunnet som et 'sosialt

rom', der individene har ulik plassering og avstand til hverandre basert på summen av deres sosiale, økonomiske og kulturelle kapital (Prieur & Rosenlund, 2010; Bourdieu, 1995).

Bourdieu refererer heller til ideen om at samfunnet er et «sosialt rom», der individene har ulik plassering og avstand til hverandre basert på summen av deres sosiale, økonomiske og kulturelle kapital (Prieur og Rosenlund, 2010, s. 112; Bourdieu, 1995, s. 33 – 34). Avstandene i dette rommet gjenspeiler de sosiale avstandene som finnes i den virkelige verden (Bourdieu, 1995, s. 34).

Videre i kapittelet vil jeg ta utgangspunkt i Bourdieus klasseperspektiv og gjøre rede for de ulike kapitalformene, felt og habitus.

3.1.1 Kapitalformer

3.1.1.1 Økonomisk kapital

Økonomisk kapital viser til ressurser med pengeverdi, som inntekt, formue, arv og aksjer, men også mer konkrete eiendeler som bolig, bil og hytte. I et kapitalistisk samfunn er penger en avgjørende faktor for å bestemme tilgang til samfunnsgoder (Flemmen & Ljunggren, 2024, s. 79). Denne kapitalformen kan også tenkes å være enklere å konvertere til andre ressurser, ettersom økonomiske midler kan brukes til å kjøpe utdanning, utvide nettverk eller oppnå sosial status. Et tydelig eksempel på dette kan vi se finnes i boligmarkedet. En høy økonomisk kapital gjør det mulig å kjøpe bolig i attraktive områder, noe som samtidig gir tilgang til gode skoler og ressurssterke nettverk, som igjen kan skape både sosial og kulturell kapital.

Bourdieu anerkjenner økonomisk kapital som en av de mest dominerende faktorene for å beskrive individers plassering i det sosiale rommet, men understreker samtidig at den alene ikke er tilstrekkelig for å forklare sosial posisjon. Den må alltid sees i sammenheng med kulturell kapital, som han fremhever som like viktig (Bourdieu, 1995, s. 34).

3.1.1.2 Kulturell kapital

Kulturell kapital viser til ressurser som utdanning, kunnskap, smak og kulturell kompetanse. Dette er ressurser som ikke nødvendigvis kan kjøpes direkte, men som likevel er avgjørende for sosial posisjon (Flemmen & Ljunggren, 2024, s. 79). Bourdieu skiller mellom tre former for kulturell kapital: kroppsliggjort, institusjonalisert og objektivert.

Den kroppsliggjorte tilstanden omfatter kunnskap og ferdigheter som er internalisert i kroppen til individet, som språkkunnskap, kulturelle referanser og måter å opptre og uttrykke seg på (Flemmen & Ljunggren, 2024, s. 80). På motsatt side viser den institusjonaliserte formen til ytre og mer konkrete uttrykk, som formelt anerkjente ferdigheter eller kunnskaper, typisk utdanningssystemets vitnemål og grader. Å inneha slike kvalifikasjoner innebærer at individet får sine ferdigheter «godkjent» av institusjoner, noe som kan gi både status og fordeler (Flemmen & Ljunggren, 2024, s. 80). Den objektiverte formen beskriver materielle kulturprodukter som bøker, kunstverk, instrumenter eller klær. Disse objektene har verdi fordi de sosialt anerkjennes som symbolske uttrykk for kunnskap og status. Selv om slike gjenstander i teorien kan kjøpes av alle, kreves det ofte at man også har den nødvendige kroppsliggjorte og institusjonaliserte kapitalen for å «forvalte» dem på en måte som gir status. Med andre ord sier objektene mer om eieren når de inngår i en helhetlig kulturell kompetanse, enn dersom man kun har kjøpt dem uten å besitte den nødvendige kunnskapen (Flemmen & Ljunggren, 2024, s. 80).

Som nevnt tidligere, bidrar kulturell kapital bidrar også til å opprettholde klasseforskjeller gjennom smak og livsstil. Bourdieu beskriver hvordan ulike samfunnsgrupper markerer seg gjennom preferanser for kunst, musikk, mat og fritidsaktiviteter, og at slike preferanser ikke bare er individuelle, men sosialt betingede. Dette innebærer at kulturell kapital fungerer som et sosialt skille, som markerer hvem som tilhører «høykultur» og hvem som ikke gjør det (Dahlgren & Ljunggren, 2010, s. 112).

3.1.1.3 Sosial kapital

Sosial kapital viser til ressursene som ligger i relasjoner, nettverk og sosiale forbindelser. Det handler om hvem man kjenner, og hvordan disse relasjonene kan brukes til å skaffe støtte, tilgang eller privilegier (Flemmen & Ljunggren, 2024, s. 81). Der økonomisk kapital kan brukes til å kjøpe tjenester, kan sosial kapital på den måten gi fordeler gjennom tillit, gjensidighet og tilhørighet i sosiale nettverk.

Bourdieu påpeker at individer med lav kulturell og økonomisk kapital har liten sannsynlighet for å møte eller samhandle med dem som har høy kapital i det sosiale rommet (Bourdieu, 1995, s. 40). Dette viser hvordan sosial kapital kan være avgjørende for mobilitet, da tilgang til relasjoner på «høyere nivå» kan åpne dører til utdanning, arbeid eller andre ressurser som

ellers ville vært utilgjengelige. Et tydelig eksempel finnes i arbeidslivet, hvor nettverk ofte er avgjørende for å få jobb. Personer med høy sosial kapital kan lettere mobilisere sine kontakter for å skaffe anbefalinger eller innpass i attraktive stillinger. På denne måten bidrar sosial kapital også til å reproducere ulikhet. De som allerede er godt posisjonert har tilgang til ressurssterke nettverk som gir nye muligheter, mens de som mangler slike forbindelser i større grad forblir fanget i en «ond sirkel» nederst i det sosiale rommet, uten de nødvendige relasjonene til å bryte oppover.

3.1.1.4 Symbolsk kapital

Symbolsk kapital er knyttet til anerkjennelse, prestisje og legitimitet, og beskriver de ressursene som oppstår når andre tillegger en aktør verdi (Flemmen & Ljunggren, 2024, s. 119). Mens økonomisk kapital er målbar i penger og kulturell kapital i utdanning og kunnskap, er symbolsk kapital mer subtil. Den kan altså forstås som hvordan kapital blir oppfattet og anerkjent. En akademisk grad har ikke bare verdi som utdanning (kulturell kapital), men gir også status og respekt i samfunnet (symbolsk kapital). På samme måte kan rikdom (økonomisk kapital) først fungere fullt ut som makt når den også oppfattes som legitim og prestisjefull.

Symbolsk kapital henger derfor tett sammen med makt og dominans. Når enkelte grupper får sine livsstiler, normer og verdier opphøyd som de «riktige» eller «beste», fungerer dette som en måte å opprettholde deres posisjon på (Flemmen & Ljunggren, 2024, s. 119). Symbolsk kapital kan med andre ord beskrives som en kapitalform som eksisterer i og gjennom andres anerkjennelse, og er særlig kraftfull i sosiale hierarkier.

3.1.2 Felt

Bourdieu bruker begrepet «felt» om sosiale arenaer der aktører kjemper om posisjoner og ressurser. Hvert felt har egne regler og former for kapital som avgjør hva som gir makt og status. Kapital er dermed alltid feltspesifikk, økonomisk kapital kan være avgjørende i noen felt, mens kulturell eller symbolsk kapital dominerer i andre (Flemmen & Ljunggren, 2024, s. 76–80). Feltbegrepet gjør det mulig å forstå klasse som mer enn økonomisk posisjon, ved å vise hvordan ulikhet også produseres og gjenskapes gjennom konkurransen om anerkjennelse i ulike sosiale sammenhenger (Flemmen & Ljunggren, 2024, s. 81).

For unge voksne som har sonet kan feltbegrepet være nyttig for å forstå hvordan de må navigere i ulike arenaer etter løslatelse, som arbeidslivet, utdanningssystemet og møtet med velferdstjenester. Hvert av disse feltene har sine egne spilleregler og krav, noe som kan gjøre reintegreringen krevende, særlig når stigma eller manglende kapital begrenser muligheten til å oppnå en legitim posisjon.

3.1.3 Habitus

Habitus kan defineres som «et sett av tilbøyeligheter eller væremåter som er blitt formet under de betingelsene man er vokst opp i eller lever i» (Prieur & Rosenlund, 2010, s. 112). Det innebærer at preferanser, smak og handlinger ikke er tilfeldige eller rent individuelle valg, men preget av de sosiale vilkårene man er formet i. Habitus fremstår som naturlig og selvinnsynende for individet, men er i realiteten et produkt av historiske og sosiale prosesser. Det er derfor både individuelt og kollektivt. Individuelt, fordi det former den enkeltes unike væremåte, og kollektivt, fordi personer fra samme klasse- og oppvekstbakgrunn ofte utvikler lignende handlingsmønstre og preferanser (Prieur & Rosenlund, 2010, s. 112–113). Bourdieu sammenligner også habitus med håndskrift. Akkurat som håndskriften både reflekterer individuell historie og et mønster man har lært gjennom sosial praksis, så fungerer habitus som et sosialt avtrykk i individets handlinger og tenkemåter. Håndskriften bærer spor av den enkeltes erfaringer, men følger samtidig regler som er felles for en gruppe. På samme måte bærer habitus både individuelle særtrekk og kollektive mønstre (Flemmen & Ljunggren, 2024, s. 118).

Trondman (2010, s. 251) fremhever hvordan habitus ikke uten videre kan endres eller forkastes. Selv når livsvilkårene forandres, bærer individet med seg tidligere innarbeidede disposisjoner, kroppslige uttrykk og vaner. Han trekker frem Bourdieus begrep anomisk habitus, som betegner en tilstand der de innarbeidede disposisjonene ikke lenger samsvarer med de nye samfunnsmessige vilkårene. Dette kan skape en følelse av uro, tap av orientering og vanskeligheter med å mobilisere nye handlingsstrategier. Habitus fungerer dermed ikke bare som en ressurs, men kan også representere en byrde når gamle erfaringer kolliderer med nye krav og muligheter.

Et viktig poeng hos Bourdieu er at habitus er kroppsliggjort. Det betyr at erfaringene setter seg i kroppen, i måten man snakker, beveger seg og reagerer på, snarere enn å være bevisste, kognitive mønstre. Flemmen og Ljunggren (2024, s. 117) beskriver hvordan sosialisering ikke

bare handler om å tilegne seg bestemte smaker eller preferanser, men om å utvikle mer generelle disposisjoner og væremåter som kan anvendes på tvers av situasjoner. Habitus er dermed et system av disposisjoner, altså tendenser, tilbøyeligheter og anlegg, som gjør at handlingene fremstår som både naturlige og selvfølgelige, uten at de er direkte styrt av regler eller bevisst refleksjon. Kroppsliggjøringen innebærer at sosiale forskjeller også setter seg fysisk. Livsvilkår som hardt kroppsarbeid eller stillesittende kontorarbeid former kroppen ulikt, og ulik tilgang til ressurser kan prege måten mennesker tenker, reagerer og opplever verden på (Flemmen & Ljunggren, 2024, s. 118). Slik viser habitus hvordan klasse ikke bare er abstrakte strukturer, men også noe som leves og merkes gjennom kroppen i hverdagen.

Habitus må også forstås i sammenheng med kapital og klasse. Ifølge Flemmen og Ljunggren (2024, s. 119) knyttes habitus nært til kulturell og symbolsk kapital, fordi det man oppfatter som «legitim kultur», og evnen til å mestre eller sette pris på den, gir sosial status og representerer en form for kapital. Dermed bidrar habitus til å opprettholde klasseskiller. Smak, preferanser og livsstil fremstår som individuelle valg, men fungerer samtidig som markører for sosial posisjon og som mekanismer som bidrar til ulikhet.

I denne masteroppgaven er habitus veldig relevant for å forstå unge voksne som har sonet fengselsstraff. Deres oppvekst, skolegang, klassebakgrunn og erfaringer med institusjoner kan ha formet en habitus som både påvirker hvordan de møter livet etter soning, og hvordan de blir møtt av samfunnet. For noen kan habitus gjøre det vanskelig å tilpasse seg nye sosiale felt som arbeidslivet eller utdanningssystemet, fordi tidligere disposisjoner ikke samsvarer med de nye forventningene. Mens andre kan i større grad klare å konvertere sine erfaringer og ressurser til nye muligheter. Habitusbegrepet gir dermed et rammeverk for å forstå hvorfor tidligere innsatte unge voksne får ulike utfall etter løslatelse, og hvordan individuelle erfaringer, kroppsliggjorte mønstre og strukturelle rammer veves sammen i denne prosessen.

3.2 Stigmatologi

Et annet sentralt teoretisk perspektiv i denne oppgaven er Erving Goffmans teori om stigma. Goffman var en sosiolog som Jacobsen og Kristiansen (Goffman, 2009, s. 7 – 9) redegjør i sitt forord at hadde en uovertruffen evne til å vise hvordan små detaljer i hverdagslige interaksjoner kan belyse større sosiale mønstre. Der Bourdieu gir et strukturelt perspektiv på klasse og ulikhet, tilbyr Goffman et mikrososiologisk blikk på hvordan mennesker opplever

og håndterer samfunnets reaksjoner i konkrete møter. I følge forordet til Jacobsen og Kristiansen (Goffman, 2009, s. 8) retter Goffman særlig oppmerksomheten mot hvordan identitet formes i sosiale situasjoner, og hvordan avvik fra det som anses som «normalt» kan resultere i stemping og ekskludering. Hans analyse av stigma gir dermed et godt perspektiv for å forstå hvordan fengsels erfaring kan prege unge voksnes muligheter for deltakelse og anerkjennelse etter soning.

For å utdype forståelsen av stigma vil jeg ta for meg noen nøkkelbegreper hos Goffman, særlig forskjellen mellom diskreditert og diskrediterbar stigma, samt hans analyser av spoiled identity og management of spoiled identity.

3.2.1 Stigma

Begrepet stigma har røtter tilbake til antikken. Hos grekerne ble stigma brukt om kroppslige merker eller tegn som avslørte noe negativt eller uønsket ved en person, eksempelvis slaver eller kriminelle som ble påført brennemerker for å synliggjøre at de skulle unngås i offentligheten. Senere fikk begrepet en mer metaforisk betydning, der stigma også kunne vise til tegn på synd eller sykdom (Goffman, 2009, s. 43). I moderne sosiologi brukes stigma for å beskrive prosessen der bestemte egenskaper tillegges så mye negativ verdi at individet som bærer dem reduseres i sosial status. Stigma oppstår først når det er et brudd mellom individets faktiske sosiale identitet og de forventningene andre har til deres sosiale identitet (Goffman, 2009, s. 44 – 45). Når slike brudd oppstår, kan personen tilskrives en «spoiled identity» eller «ødelagt identitet» på norsk. Et begrep jeg kommer tilbake til senere i kapittelet.

Goffman skiller mellom tre hovedtyper stigma. Det første er kroppslige stigma, som viser til fysiske kjennetegn eller skader som avviker fra det som oppfattes som normalt, for eksempel synlige funksjonsnedsettelse eller sykdomstegn (Goffman, 2009, s. 46). Den andre formen som Goffman identifiserer er karakterbaserte stigma. Den omfatter egenskaper eller erfaringer som blir tillagt negativ moralsk verdi, slik som kriminalitet, rusmisbruk eller svak viljestyrke (Goffman, 2009, s. 46 – 47). Dette er særlig relevant i min oppgave, da fengsels erfaring kan forstås som et karakterstigma. Den tredje kategorien er gruppetilhørighet, der stigma knyttes til medlemskap i en bestemt sosial kategori eller gruppe, for eksempel etnisitet, religion eller sosial klasse (Goffman, 2009, s. 46 – 47).

Disse tre formene for stigma viser hvordan både kropp, moral og gruppeidentitet kan brukes som grunnlag for sosial ekskludering. Felles for dem er at de reduserer individet fra å bli sett som et «helt menneske» til å bli definert ut fra en bestemt egenskap eller tilhørighet (Goffman, 2009, s. 47). På denne måten blir stigma ikke bare en individuell erfaring, men også en sosial mekanisme som opprettholder grenser mellom «de normale» og «de avvikende» (Goffman, 2009, s. 48 – 49).

Selv om stigma kan håndteres på ulike måter, og Goffman derfor introduserer begreper som miskreditert og potensiell miskreditert stigma, samt management of spoiled identity, er det viktig først å forstå de grunnleggende typene stigma. Disse danner rammen for å se hvordan sosiale kjennetegn, erfaringer eller gruppetilhørigheter kan bli brukt som grunnlag for marginalisering og ekskludering (Goffman, 2009, s. 50 – 53).

3.2.2 Miskreditert og potensiell miskreditert stigma

Goffman (2009) skiller mellom personer som er miskrediterte og de som er potensielt miskreditert. Dette skillet er viktig fordi det kan si noe om hvordan stigma kan oppleves og håndteres i ulike sosiale situasjoner.

En person blir betegnet som miskreditert når stigmaet allerede er kjent eller åpenbart for andre i møte med vedkommende. I slike tilfeller finnes det ingen tvil eller usikkerhet om at individet bærer et stigma. Det er synlig eller allment kjent, og det preger dermed umiddelbart interaksjonen med andre (Goffman, 2009, s. 83). Eksempler kan være kroppslige stigma, men også erfaringer som tidligere fengselsstraff dersom det er noe som allerede er kjent i nærmiljøet. For den miskreditert kan man derfor anta at utfordringen først og fremst handler om å håndtere konsekvensene av en sosialt synlig eller etablert merkelapp.

Den potensielt miskrediterte personen står i en litt annen situasjon. Her er stigmaet ikke umiddelbart synlig eller kjent for omgivelsene, men det kan bli avslørt under bestemte omstendigheter. Vedkommende vil derfor leve med en konstant usikkerhet knyttet til risikoen for å bli «avslørt». Utfordringen ligger derfor ikke bare i selve stigmaet, men også i hvordan personen til enhver tid må styre informasjon om seg selv, altså hvem man kan snakke med, hva man skal skjule og når det er hensiktsmessig å «passere» som normal (Goffman, 2009, s. 83 – 84).

Denne forskjeller viser at stigma ikke alltid er en fast eller synlig tilstand, men avhenger av konteksten og graden av informasjon som er tilgjengelig for andre. Dette skillet får særlig betydning for analyser av unge voksnes erfaringer etter soning fordi noen vil være miskrediterte da fengsels erfaringen kanskje allerede er kjent for familie, lokalmiljø eller arbeidsgiver. Mens andre kan være potensielt miskrediterte, der erfaringen ikke er synlig, men likevel kan bli avslørt i situasjoner som jobbintervju, i nye relasjoner eller gjennom rykter. Hvilken kategori man befinner seg i har derfor stor betydning for hvordan stigma oppleves og håndteres i hverdagen. Skillet danner også videre grunnlag for å introdusere Goffmans begrep *spoiled identity* og *management of spoiled identity*.

3.2.3 Spoiled identity og management of spoiled identity

Et sentralt tema og mål for Goffman i sin bok er å analysere hvordan individer med stigma forsøker å håndtere sin situasjon og bevare en sosialt akseptabel identitet gjennom ulike strategier, altså «*management of spoiled identity*». Fordi som kjent fra tidligere i kapittelet så er det uoverensstemmelsen mellom en persons tilsynelatende sosiale identitet og den faktiske sosiale identiteten som gjør at individet får en «*spoiled identity*» (Goffman, 2009, s. 19 – 20). For personer med fengsels erfaring er dette veldig relevant, da de kontinuerlig må forholde seg til hvordan bakgrunnen deres blir møtt og fortolket i ulike sosiale settinger, som for eksempel i arbeid, utdanning og nettverket deres.

En vanlig strategi i denne sammenhengen er å «*passere*». Det er forsøk på å fremstå som «*normal*» ved å skjule sitt stigma. Goffman beskriver hvordan individer hele tiden må vurdere hva som kan avsløres eller skjules, og hvordan dette skaper spenninger i samhandlingen (Goffman, 2009, s. 113 – 115). Å *passere* kan innebære alt fra å utelate informasjon om tidligere erfaringer til å utvikle ferdigheter for å skjule fysiske eller sosiale kjennetegn som ellers ville avslørt stigmaet. Goffman understreker at å *passere* ofte medfører en risiko for avsløring, og at frykten for å bli oppdaget kan prege hverdagslivet til den det gjelder (Goffman, 2009, s. 118 – 121).

Et nært beslektet fenomen er *dobbeltliv*, der individer må balansere mellom ulike sosiale kretser som kjenner til eller ikke kjenner til deres stigma. Det innebærer at personer må organisere livet sitt i adskilte sfærer for å hindre at informasjon flyter mellom dem, for eksempel ved å skjule sin bakgrunn i enkelte miljøer, men være helt åpen i andre (Goffman,

2009, s. 118 – 123). Tidligere innsatte vil kunne kjenne seg igjen i dette hvis de befinner seg i situasjoner hvor de til tider må tenke på hva og hvem de kan fortelle ting til.

Videre så beskriver Goffman sløring som en viktig strategi. Der å passere innebærer forsøk på å skjule stigma fullstendig, handler sløring om å redusere eller dempe stigmaets synlighet.

Dette kan være ved å bruke hjelpemidler som solbriller for å skjule blindhet eller ved å utvikle sosiale teknikker for å gjøre stigmaet mindre påtrengende i interaksjon med andre (Goffman, 2009, s. 142 – 145). Sløring kan på den måten sees som et kompromiss mellom full åpenhet og full hemmeligholdelse, samt gir individet en mulighet til å håndtere andres reaksjoner på en mer nyansert måte. Overført til fengsels erfaring kan dette eksempelvis handle om å nedtone eller omskrive fortiden slik at den ikke blir den dominerende identitetsmarkøren i sosiale situasjoner.

Til sammen viser disse strategiene hvordan mennesker med stigma aktivt forsøker å beskytte sin sosiale identitet og oppnå anerkjennelse, til tross for de begrensningene stigmaet medfører. Management of spoiled identity synliggjør dermed ikke bare de sosiale utfordringene stigmatiserte personer møter, men også den kontinuerlige innsatsen de må legge ned for å navigere i sosiale situasjoner. Dette perspektivet gir et viktig analytisk grep for å forstå unge voksne med fengsels erfaring og hvordan de må leve med risikoen for stempling og samtidig aktivt jobbe med å finne nye måter som gjør det mulig å delta i samfunnet igjen.

3.3 Anerkjennelse

Den tyske filosofen Axel Honneth bygger sin anerkjennelsesteori på impulser fra Hegel, Mead og Winnicott, men legger større vekt på det sosialpsykologiske enn det metafysiske. Felles for de alle er forståelsen av at menneskets identitet formes gjennom sosiale relasjoner (Høilund & Juul, 2015, s. 26).

Honneth deler anerkjennelse inn i tre grunnleggende former som alle er sentrale for en sunn identitetsutvikling (Høilund & Juul, 27). Disse er kjærlighet, rettigheter og solidaritet.

Honneth viser hvordan mennesker søker å få sine verdier og egenskaper bekreftet både i nære relasjoner og i samfunnet for øvrig, og at denne prosessen utspiller seg i ulike sfærer.

Kjærlighet i privatsfæren, rettigheter i den rettslige sfæren og solidaritet i den samhörige sfæren. Felles for alle tre er kravet om gjensidighet, at anerkjennelse både må gis og mottas.

Til hver av formene knytter Honneths også bestemte typer krenkelser som jeg vil komme

nærmere inn på når de enkelte anerkjennelsesformene presenteres (Høiland & Juul, 2015; Skjefstad, 2012).

3.3.1 Kjærlighetssfæren

Honneth (2008) beskriver kjærlighet som den første og mest grunnleggende formen for anerkjennelse. Den viser til de tidlige emosjonelle erfaringene i nære relasjoner, for eksempel mellom barn og omsorgsperson, der gjensidig tillit, omsorg og følelsesmessig avhengighet danner grunnlaget for individets selvfølelse (Honneth, 2008, s. 104 – 106). Gjennom kjærligheten lærer mennesket at dets behov og følelser blir møtt og bekreftet av et annet menneske, noe som gir en opplevelse av å være verdt å elske. Denne erfaringen etablerer et grunnleggende lag av emosjonell trygghet og stabilitet som fungerer som en psykologisk forutsetning for all senere utvikling av selvrespekt og selvtillit (Honneth, 2008, s. 116).

Ved å trekke inn psykoanalytiske perspektiver viser Honneth hvordan kjærlighetsrelasjonen innebærer en gradvis balansering mellom avhengighet og selvstendighet (Honneth, 2008, s. 106 – 113). Som for eksempel når barn oppdager at kjærligheten varer også når omsorgspersoner ikke er fysisk til stedet, muliggjør det en trygg løsrivelse og utvikling av det Honneth kaller for selvtillit. Ikke som i tro på egne prestasjoner, men en dyp visshet om at man er betydningsfull og verdt å ta vare på. Dermed blir kjærligheten ikke bare et uttrykk for følelsesmessig tilknytning, men også en sosial prosess der individet anerkjennes som et selvstendig vesen (Honneth, 1995; Jordet, 2021).

Kjærlighetserfaringen legger dermed grunnlaget for de to øvrige anerkjennelsesformene, rettigheter og solidaritet, fordi den etablerer den følelsesmessige tilliten som gjør individet i stand til å delta autonomt i det sosiale livet (Honneth, 2008, s. 115 – 116). Motsatt kan tidlige erfaringer med omsorgssvikt, avvísning eller vold svekke denne grunnleggende tilliten, noe som kan prege senere evne til å stole på både nære relasjoner eller institusjoner (Honneth, 1995; Jordet, 2021). Det kan derfor forstås slik at uten denne første formen for anerkjennelse svekkes individets forutsetninger for å utvikle et trygt selvforhold og erfare seg selv som verdifull i møte med andre.

3.3.2 Den rettslige sfæren

Den rettslige sfæren viser til anerkjennelse gjennom rettigheter og innebærer at individet tilkjennes en juridisk status som selvstendig og likeverdig medlem av samfunnet (Skjefstad, 2012, s. 61; Høilund & Juul, s. 27). Der kjærlighetssfæren handler om nærhet og omsorg, dreier den rettslige anerkjennelsen seg om formell likhet og om å bli behandlet som et autonomt rettssubjekt. Gjennom lover, regler og institusjoner skal alle borgere sikres grunnleggende rettigheter, som tilgang til utdanning, arbeid, bolig og beskyttelse mot vilkårlig maktbruk (Honneth, 1995; 2008). Når mennesker erfarer at rettighetene faktisk gjelder for dem, legger det grunnlaget for selvrespekt, opplevelsen av å være verdig respekt og å ha legitime krav på å bli møtt med verdighet (Honneth, 1995; 2008).

Skjefstad (2012, s. 63) understreker at rettslig anerkjennelse ikke bare handler om formelle bestemmelser, men også om at andre faktisk anerkjenner individets rettigheter i praksis. Uten reel tilgang og uten at rettighetene respekteres i møte med tjenester og institusjoner, får formelle rettigheter lite verdi (Høilund & Juul, 27). Opplevelser av å bli ekskludert fra ordninger man har krav på, eller behandlet som om lovverket ikke gjelder for «sånne som en selv», kan forstås som rettslig misaktelse. I følge Honneth (1995) er dette ikke bare praktiske hindringer, men krenkelser av individets moralske status som kan undergrave både selvrespekt og tillit til samfunnet.

3.3.3 Den solidariske sfæren

Solidaritetssfæren viser til anerkjennelse som oppstår når individets særegne kvaliteter, erfaringer og evner blir verdsatt som betydningsfulle for felleskapet (Høilund & Juul, 2015; Skjefstad, 2012). Honneth (1995) beskriver solidaritet som en form for sosial interaksjon der mennesker engasjerer seg i hverandres liv basert på gjensidig verdsetting, og hvor den enkeltes bidrag anerkjennes som noe som har reell verdi for andre. Når man får mulighet til å bruke sine ferdigheter og delta på måter som oppleves meningsfulle, kan det utvikle selvverd. En følelse av å være et unikt og «uerstattelig» medlem av felleskapet (Honneth, 1995; 2008).

I denne sfæren handler anerkjennelse ikke lenger om grunnleggende omsorg eller formelle rettigheter, men om å bli sett som en som har noe å tilføre, enten det er i sosiale relasjoner, arbeidslivet eller lokalmiljøet. Å erfare at ens egne bidrag blir tillagt positiv betydning, styrker opplevelsen av å være til nytte og av å høre til i et felleskap (Skjefstad, 2012, s. 64). Motsatt

kan manglende solidaritetsanerkjennelse, for eksempel når arbeid, erfaringer eller innsats systematisk undervurderes, eller når noen reduseres til en belastende identitet som «tidligere innsatt», kan det føre til skam, marginalisering og opplevelse av å være overflødig (Honneth, 1995; 2008; Jordet, 2021). Slike erfaringer innebærer en form for sosial mistakelse som over tid kan svakke både selvverd og muligheten til å inngå i felleskap på en likeverdig måte.

3.3.4 Former for krenkelse

Som nevnt har Honneths tre former for anerkjennelse tilsvarende tre former for krenkelse. Den første er kroppslig krenkelse, som mishandling, overgrep eller omsorgssvikt. Slike erfaringer bryter direkte med individets behov for beskyttelse og emosjonell trygghet, og kan undergrave selvtilit og muligheten for å oppleve kjærlighet og tillit i nære relasjoner (Høiland & Juul, 2015; Skjefstad, 2012).

Den andre formen er nektelse av rettigheter og rettighetsgap, som omfatter både konkrete handlinger som tyveri, løgn, urettmessig maktbruk, og strukturelle forhold som diskriminering og marginalisering av bestemte grupper. Når mennesker fratas reelle eller formelle rettigheter, mister de samtidig status som likeverdig medlemmer av samfunnet. Dette svakker både sosial integritet og selvrespekt, fordi en erfarer at man ikke fullt ut regnes som en del av fellesskapet (Høiland & Juul, 2015; Skjefstad, 2012).

Den tredje formen er nedverdiggelse, som viser forakt, stempeling, letterliggjøring og sosial nedvurdering av bestemte identiteter, livsformer og erfaringer. Slike krenkelser fratar individet positiv verdi i fellesskapet og kan svekke selvaktelse, da man opplever at ens bidrag eller livsverden ikke anerkjennes som verdifulle (Høiland & Juul, 2015; Skjefstad, 2012).

Honneth (1995) påpeker at krenkelser kan gi opphav til motstand og krav om endring når mennesker opplever systematiske brudd på behovet for anerkjennelse. Slike erfaringer virker ikke bare gjennom tydelige konflikter, men også mer stille, ved å gradvis svekke ens forhold til seg selv. Når mennesker gjentatte ganger møtes med emosjonell avstand, sviktende rettighetsoppfølging eller manglende sosial verdsetting, kan dette skape en følelse av å stå utenfor både fellesskapet og seg selv, noe Jordet (2021) beskriver som fremmedgjøring.

4 Metode

I dette kapittelet presenteres de metodiske valgene som ligger til grunn for studien.

Metodekapittelet beskriver hvordan undersøkelsen ble planlagt og gjennomført, og redegjør for de vitenskapsteoretiske og forskningsdesignmessige rammene som har styrt prosessen. Jeg gjør rede for valg av metode, hvordan deltakerne ble rekruttert, og hvordan datainnsamlingen ble gjennomført. Avslutningsvis beskrives analysestrategien som ble brukt for å bearbeide og fortolke datamateriale. Dette danner grunnlaget for funnene som presenteres i kapittel 5.

4.1 Vitenskapsteoretisk ståsted

Et fenomenologisk og hermeneutisk vitenskapsteoretisk ståsted er det som danner grunnlaget for denne oppgaven. Fenomenologien retter oppmerksomheten mot menneskers subjektive opplevelser og søker å forstå den dypere meningen i individuelle erfaringer. Det legges særlig vekt på hvordan personer selv opplever og gir mening til sin livsverden – altså verden slik den fremtrer for en selv i det daglige. I fenomenologiske studier er det forskerens oppgave å utforske og beskrive et fenomen slik det forstås og erfares av dem som har opplevd det. Dette krever en åpen og lyttende holdning, samt sensitivitet for deltakernes perspektiver og forståelseshorisonter (Thagaard, 2018; Johannessen et al., 2021). I denne studien er jeg opptatt av å få innsikt i hvordan unge voksne selv har erfart det å sone, og hvordan denne erfaringen har påvirket dem i ettertid, sett fra deres egne ståsteder. En fenomenologisk tilnærming er derfor godt egnet, ettersom den vektlegger den levde erfaringen og søker å forstå erfaringen slik den faktisk har blitt erfart og tolket av individet, og ikke kun slik den fremstår utenfra.

Samtidig blir det også viktig å trekke inn et hermeneutisk perspektiv for å utdype forståelsen av deltakernes erfaringer. Hermeneutikk bygger på at all meningsdannelse skjer i lys av vår forforståelse, altså de erfaringene, holdningene og forestillingene vi bærer med oss, og at vi tolker disse erfaringene ut fra en historisk, kulturell og sosial sammenheng (Thomassen, 2006). Der fenomenologien søker å beskrive opplevelser slik de fremtrer, legger hermeneutikken vekt på hvordan erfaringer fortolkes, både av den som har opplevd dem, men også av forskeren som forsøker å forstå. Når jeg som forsker nærmer meg deltakernes fortellinger, skjer dette på det Fangen (referert i Thagaard, 2018) omtaler som en fortolkning av annen grad. Nemlig en prosess der jeg som forsker fortolker en virkelighet som allerede er

fortolket av deltakerne selv. Dette innebærer en dobbel hermeneutisk bevegelse, hvor både deltakernes og min egen forståelseshorisont virker sammen i meningsskapingen.

4.2 Forskningsdesign

Et forskningsdesign viser til den overordnede planen om hvordan en undersøkelse skal gjennomføres og innebærer en rekke metodiske valg som må tas tidlig i forskningsprosessen. Forskningsdesign, i likhet med formgivning i andre felt, handler om å utforme en undersøkelse fra idéstadiet og frem til et ferdig resultat (Johannessen et al., 2021). Et kvalitativt forskningsdesign starter gjerne med en utforskende problemstilling, samt vurderinger om hvilke deltakere som skal inkluderes, hvilken type data som skal samles inn og hvordan disse dataene skal tolkes. Designet danner derfor rammen for hvordan forskeren går frem for å belyse problemstillingen, og hvordan man best kan utforske og forstå deltakernes erfaringer og opplevelser (Johannessen et al., 2021).

Det finnes tre typer forskningsdesign: utforskende, beskrivende og kausale. Hvilket design som er mest hensiktsmessig avhenger av formålet med studien og hvor mye kunnskap som allerede finnes om temaet (Johannessen et al., 2020). Utforskende design brukes når det er behov for å utvikle en dypere forståelse av et fenomen eller en problemstilling, gjerne på et område hvor det finnes lite eksisterende kunnskap. Det egner seg spesielt godt i studier hvor man ønsker å forstå erfaringer og perspektiver (Johannessen et al., 2020). Beskrivende design har som mål å gi en systematisk fremstilling av et fenomen gjennom kvantitative metoder som for eksempel spørreskjema. Det fokuserer på hva som skjer, hvor ofte og i hvilken sammenheng det skjer (Johannessen et al., 2020). Kausale design har som mål å avdekke årsakssammenhenger og undersøker hvordan ulike variabler påvirker hverandre (Johannessen et al., 2020).

Jeg vil i denne studien benytte et utforskende design ettersom formålet er å få innsikt i hvordan det er å sone som ung voksen og hvordan dette har påvirket livet i ettertid. Dette er et tema det finnes begrenset kunnskap om, særlig sett fra de tidligere innsattes egne perspektiver. Et utforskende design er derfor best egnet for å åpne opp for ny forståelse og fange kompleksiteten i deltakernes erfaringer.

4.3 Valg av metode

4.3.1 Kvalitativ metode

Med bakgrunn i studiens vitenskapsteoretiske ståsted og utforskende forskningsdesign, ble kvalitativ metode vurdert som det mest hensiktsmessige valget. Jeg ønsket å få tilgang til informantenes egne fortellinger, perspektiver og refleksjoner, noe som kvalitativ metode i stor grad legger til rette for. Særlig når man utforsker temaer som kan oppleves som sensitive eller komplekse, oppleves det viktig å velge en metode som åpner for dybde, nyanser og forståelse fremfor tallfesting og generalisering (Thagaard, 2018). I motsetning til kvantitativ metode, som gjerne omfatter store utvalg, gir kvalitativ forskning mulighet til å gå i dybden med et mindre antall deltakere og på den måten fange opp nyanserte erfaringer. Kvalitativ metode er også preget av stor fleksibilitet. Den gir rom for endringer underveis i forskningsprosessen, noe jeg opplevde som veldig verdifullt. Erfaringer og utfordringer som oppstod i møte med feltet kunne løpende innarbeides i studien, noe som ga både faglig og metodisk læring (Thagaard, 2018).

4.3.2 Intervju

Innen kvalitative tilnærminger finnes det flere måter å samle inn data på, hvor intervju og deltakende observasjon er blant de mest brukte (Thagaard, 2018). I dette prosjektet er datainnsamlingen gjennomført ved hjelp av semistrukturerte intervjuer. Denne formen for intervju gir en god balanse mellom struktur og fleksibilitet. Intervjuet tar utgangspunkt i en intervjuguide, men gir samtidig rom for at informantene kan utdype egne erfaringer og bringe inn relevante temaer som ikke nødvendigvis var planlagt på forhånd (Thagaard, 2018). Dette legger til rette for en åpen og utforskende samtale, hvor det er mulig å fange opp nyanser og dybde i informantenes fortellinger (Skilbrei, 2022).

Thagaard (2018) fremhever at intervjusituasjonen er en sosial kontekst der både forsker og informant inngår i en gjensidig prosess. Det stiller krav til forskerens evne til å etablere tillit, og til å skape en ramme der refleksjon og åpenhet er mulig. Samtidig må forskeren være bevisst sin egen rolle i hvordan mening skapes og fortolkes gjennom samtalen. Den semistrukturerte formen gjør det mulig å møte informantene på deres egne premisser, og bidrar også til å ivareta forskningsetiske hensyn knyttet til deltakernes respekt, integritet og velferd (NESH, 2021).

4.4 Utvalg og rekruttering

Rekrutteringsprosessen startet allerede mot slutten av 2024, da jeg begynte å kartlegge potensielle arenaer for å komme i kontakt med relevante deltakere. I utgangspunktet var målet å undersøke erfaringene til tidligere mindreårige innsatte. Dette viste seg raskt å være utfordrende, ettersom flere instanser uttrykte at denne gruppen allerede var sterkt etterspurt til ulike prosjekter, og enkelte ønsket å skjerme dem fra ytterligere deltakelse. På bakgrunn av dette ble målgruppen for oppgaven utvidet til unge voksne mellom 18 og 25 år med soningserfaring. Denne aldersavgrensningen favner fortsatt ungdom i overgang til voksenlivet og samsvarer med alderskategorier som benyttes både i barnevernets ettervern, og i kriminalomsorgens definisjon av unge innsatte (KRUS, 2022).

I kvalitativ forskning er det sentralt å gjøre strategiske valg om hvem som skal inkluderes i en undersøkelse basert på problemstilling og tilgjengelige ressurser. Dette innebærer å trekke ut et utsnitt av en større befolkning som er relevant for tematikken, og tydeliggjøre hvem som inkluderes og ekskluderes (Jacobsen, 2022). For denne studien ble det formulert klare inklusjonskriterier: Deltakerne måtte ha erfaring fra soning i norske fengsler i alderen 18 til 25 år. Det ble ikke satt begrensninger knyttet til dommens lengde, type lovbrudd eller hvilket fengsel de hadde sonet i. Dette ble gjort for å sikre et bredere erfaringsgrunnlag og å fange opp variasjoner i hvordan ulike soningsforløp og bakgrunner kan prege deltakernes opplevelser. Kvalitative undersøkelser søker ikke statistisk representativitet, men variasjon som kan belyse fenomenet fra ulike perspektiver (Jacobsen, 2022; Thagaard, 2018).

Jeg ønsket å intervju mellom fire og seks deltakere. Valget av et lite antall informanter er i tråd med kvalitativ metode, hvor målet er å oppnå dybdeforståelse av informantenes erfaringer og livskontekster (Thagaard, 2018). Det faktiske utvalget bestod av fem menn i alderen 20 til 36 år. Alle deltakerne har også minoritetsbakgrunn, noe som fremkom som et tilfeldig resultat av rekrutteringsprosessen og ikke et bevisst utvalgs-kriterium. Studien har dermed ikke hatt som formål å undersøke betydningen av verken kjønn eller etnisitet, selv om dette kunne gitt et interessant tilleggsperspektiv på problemstillingen.

Deltakerne kan forstås som et typisk utvalg, der de representerer en gruppe som på en særlig relevant måte kan belyse problemstillingen (Thagaard, 2018). Utvalget vurderes som et typisk og relevant utvalg ettersom deltakerne har fått en viss tidsmessig avstand til

soningserfaringene sine. Det har gått noe år siden de soner og denne avstanden gjør det mulig for dem å se tilbake på perioden med refleksjon og ettertanke. Tidsdistansen bidrar samtidig til at erfaringene formidles med et mer helhetlig blikk, der fengselstiden forstås i sammenheng med livet etterpå. Et slikt perspektiv ville trolig vært vanskeligere å få frem dersom de fortsatt befant seg midt i eller rett etter en soningsprosess.

Rekrutteringen ble gjort gjennom to kanaler. To deltakere ble rekruttert via organisasjonen Wayback, en stiftelse som tilbyr støtte, faddere, fellesskap og veiledningstjenester for tidligere innsatte, og som arbeider for å hindre tilbakefall til kriminalitet (Wayback, u.å.). De resterende deltakerne ble rekruttert gjennom min kollega som jobber som Salto-koordinator i bydelen. Salto er et samarbeid mellom politiet og Oslo kommune som har som mål å forebygge og redusere ungdomskriminalitet og rusmiddelbruk blant unge (Oslo kommune, u.å.). Forsøk på rekruttering gjennom Røde Kors sitt tilbakeføringssenter og andre Wayback-avdelinger førte ikke frem, enten fordi de allerede hadde mange forespørsler fra studenter, eller fordi henvendelsene ikke ble besvart.

Ingen ga et direkte avslag på å delta. Alle jeg faktisk kom i kontakt med og spurte, takket ja til deltakelse. Rekrutteringsprosessen hadde også noe preg av snøballmetoden, som innebærer at forskeren først får tilgang til noen deltakere og deretter utvider utvalget gjennom deres nettverk (Jacobsen, 2022; Thagaard, 2018). Denne metoden kan være særlig nyttig når man skal nå grupper som ellers kan være vanskelige å rekruttere, men den kan også medføre en viss skjevhet, ettersom nettverkene ofte har likhetstrekk med de som først ble rekruttert (Thagaard, 2018). For å få tilgang til feltet ble det også benyttet døråpnere, altså personer eller instanser som kunne tilrettelegge for kontakt med aktuelle deltakere. For meg fungerte både Wayback og Salto-koordinatoren som viktige døråpnere, ettersom de fra før hadde kjennskap til og tillit hos målgruppen (Thagaard, 2018). Gjennom denne tilnærmingen til utvalg og rekruttering ble det mulig å sikre et deltakergrunnlag som var relevant og belysende for studiens formål.

4.5 Datainnsamling

4.5.1 Utvikling av data

Datainnsamlingen ble gjennomført ved hjelp av semistrukturerte individuelle intervjuer med fem deltakere. Intervjutiden varierte fra cirka 30 minutter til nesten to timer. Intervjuene ble

gjennomført fysisk, etter deltakernes ønske, med unntak av ett intervju hvor siste halvdel ble gjennomført digitalt på et senere tidspunkt fordi deltakeren måtte avbryte. Intervjuene ble tatt opp ved hjelp av Diktafon-appen som er et opptaksverktøy utviklet i regi av Universitetet i Oslo, og er integrert med Nettskjema for sikkert lydopptak og transkribering i forskningsprosjekter (UiO, 2017). For å ivareta informantenes personvern og sikre en forsvarlig håndtering av sensitive personopplysninger (røde data), ble alt av datamateriale lagret i Educloud. Educloud er en sikker og kryptert lagringsløsning som også er utviklet av Universitetet i Oslo spesielt for forskning, og anbefales av VID som egnet for behandling av personopplysninger (VID vitenskapelige høyskole, u.å). Alle deltakerne mottok på forhånd et informasjonsskriv (vedlegg 2) med oversikt over blant annet prosjektets formål, hvordan dataene skulle brukes, og hvilke rettigheter de hadde. Jeg innhentet skriftlig samtykke fra alle før intervjuene startet. I tillegg valgte jeg å begynne hvert intervju med en kort muntlig oppsummering av denne informasjonen, med særlig vekt på frivilligheten ved deltakelse og retten til å trekke samtykket når som helst.

Det ble benyttet en intervjuguide med åpne spørsmål, strukturert rundt fire overordnede temaer: bakgrunnsinformasjon, erfaringer med soning, livet etter løslatelse og refleksjonsspørsmål (vedlegg 3). Denne tematiske inndelingen samsvarer med det Jacobsen (2022) omtaler som en moderat strukturert intervjuguide, en form som gir forskeren støtte og retning, men som også gir rom for fleksibilitet. Intervjuguiden bidro til å sikre at sentrale temaer knyttet til problemstillingen ble berørt, samtidig som den åpnet for at deltakerne kunne forme samtalen ut fra egne erfaringer og behov. På denne måten ble intervjuene tilpasset den enkeltes historie og uttrykksform, og samtalene fikk et naturlig og utforskende preg.

Begrepet *innsamling av data* kan være misvisende i kvalitative studier fordi det antyder at data finnes ferdig der ute, uavhengig av forskerens forståelseshorisont. I stedet er det mer presist å omtale prosessen som utvikling eller produksjon av data i samhandling med deltakere og felt. Det som blir til data formes av forskerens fortolkende blikk på observasjoner, utsagn, tekster og visuelle uttrykk (Thagaard, 2018, s. 28; Tjora, 2017). Denne erkjennelsen forplikter til en eksplisitt refleksiv praksis i planlegging, gjennomføring og analyse.

4.5.2 Transkribering

Transkriberingen av intervjuene ble igangsatt etter hvert enkelt intervju var gjennomført. Under selve samtalen valgte jeg bevisst å unngå å ta notater, for å være fullt til stede i øyeblikket og bedre fange opp innhold, stemninger og nyanser i deltakernes fortellinger. Å gjøre omfattende notater underveis kan være distraherende, da det både forstyrrer konsentrasjonen, gjør det vanskeligere å følge med på det som sies og kan føre til at samtalsens naturlige flyt blir brutt ved unødige avbrytelser (Thagaard, 2018). I stedet satte jeg av noen minutter etter intervjuene til å notere ned observasjoner, inntrykk og egne refleksjoner. En slik umiddelbar gjennomgang av intervjusituasjonen kan senere bidra til å belyse og vurdere kvaliteten på datamaterialet i analyse og drøfting (Jacobsen, 2022). Etter hvert intervju ble lydopptakene, som tidligere nevnt, overført fra Diktafon-appen til Nettskjema, som genererte en automatisk transkripsjon. Denne funksjonen var et nyttig utgangspunkt og sparte tid, men transkripsjonene inneholdt også feil, mangler og upresise gjengivelser. Derfor gikk jeg gjennom hele materialet manuelt, rettet feil og supplerte der det var nødvendig. I flere tilfeller måtte større deler transkriberes på nytt for å sikre nøyaktighet og kvalitet i datamaterialet.

Gjennom hele transkriberingsprosessen var jeg også bevisst på kravene til konfidensialitet og deltakernes rett til anonymitet. Dette innebar at jeg aktivt fjernet eller endret alle personopplysninger, og anonymiserte både navn på personer, institusjoner og ansatte som ble nevnt i intervjuene (Kvale & Brinkmann, 2015). Der det var mulig, byttet jeg ut navn med formelle titler som for eksempel “rådgiver” eller “miljøarbeider”, og i tilfeller hvor dette ikke lot seg gjøre på en naturlig måte, brukte jeg fiktive navn. For å ivareta anonymitet og samtidig gjøre deltakernes stemmer gjenkjennelig i analysen og presentasjon av funn, refereres de med bokstav og alder, for eksempel «A (25)». Dette gjør det mulig å følge hver deltakers refleksjoner på tvers av kapitlene uten at identiteten deres blir avslørt.

Transkribering er en viktig del av den kvalitative forskningsprosessen, ettersom den gir tilgang til data i en form som egner seg for nærlesing og analyse. Samtidig er det en krevende prosess som krever både tid og presisjon (Jacobsen, 2022). Videre beskriver Jacobsen (2022) transkribering ikke bare som en teknisk overføring av tale til tekst, men også en analytisk aktivitet i seg selv, der forskeren allerede tar stilling til hva som er relevant og hvordan samtalen tolkes. Også Kvale og Brinkmann (2015) understreker at transkripsjon ikke er en nøytral operasjon, men en fortolkning, hvor forskeren må gjøre bevisste valg om hva som skal

tas med og hvordan utsagn skal representeres. Det finnes ingen universell standard for transkripsjon, og man må blant annet vurdere i hvilken grad pauser, tonefall, latter og følelsesuttrykk skal inkluderes (Jacobsen, 2022).

I dette tilfellet ble det gjort en moderat transkripsjonsform, hvor hovedinnholdet i samtalen er gjengitt ordrett. Likevel utelot jeg lyder som “ehm” og “hmm”, samt gjentakelser og utfyllingsord som ikke tilfører meningsinnhold. Når en deltaker ikke fullførte en setning, markerte jeg det med “...”. For å ivareta nyanser i meningsinnholdet, la jeg til kontekstuelle kommentarer i parentes, som for eksempel “(ler)” eller “(sarkastisk tone)” når dette hadde betydning for hvordan utsagnene kunne tolkes. Målet var å balansere presisjon og lesbarhet, samtidig som sentrale uttrykk, intensjoner og følelsesnyanser ble bevart.

4.6 Analyse

I denne oppgaven undersøker jeg hvordan soning i ung voksen alder erfares, og hvordan slike erfaringer påvirker videre livsforløp. For å få tak i mønstrene i disse fortellingene, uten å miste nyansene i det enkelte livsløpet, bruker jeg tematisk analyse. Tematisk analyse er en fleksibel måte å arbeide med kvalitativt materiale på (Thagaard, 2018). Den lar meg identifisere og beskrive mønstre (temaer) på tvers av intervjuer, men også gå tilbake til enkeltsitater og vise hvordan temaene henger sammen i folks egne ord (Braun & Clarke, 2006).

Metoden er ikke bundet til én bestemt teori eller epistemologi, og kan derfor «skreddersys» til prosjektets formål og dataenes karakter. For denne studien betyr det at jeg kan kombinere en fenomenologisk sensitivitet for deltakernes opplevelser med en fortolkende, hermeneutisk lesning av hva erfaringene kan bety, i lys av kontekst og tidligere forskning. Dette samsvarer godt med et kvalitativt design med semistrukturerte intervjuer og med mål om å forstå et fenomen fra deltakernes ståsted (Thagaard, 2018; Kvale & Brinkmann, 2015).

Tematisk analyse lar meg samle tråder på tvers av temaer, samtidig som jeg kan holde fast ved konteksten og kompleksiteten i enkeltfortellingene. Med denne problemforståelsen legger jeg opp til en primært semantisk analyse (jeg starter i det som sies), med rom for fortolkning der det trengs for å forstå underliggende mening og struktur (Braun & Clarke, 2006). I tråd med oppgavens tematikk og problemstilling vil analysen i hovedsak være teoretisk informert

(deduktiv), noe som vil si at jeg er på jakt etter mønstre som belyser forskningsspørsmålene. Samtidig holdes døren åpen for funn man ikke hadde planlagt (induktive innspill). Denne kombinasjonen er vanlig i tematisk analyse, og håndteres ved å være tydelig på hva som styrer kodingen i ulike faser (Bryman, 2016; Braun & Clarke, 2006).

Intervjuguiden dekker blant annet erfaringer fra soning, overgangen til samfunnet, barrierer i utdanning og arbeid, møter med støtteapparat, samt deltakernes egne råd til systemet. Denne rammen gjør det hensiktsmessig å identifisere mønstre både i «hva som skjedde» og «hvordan det ble opplevd og håndtert» i møte med eksempelvis skole, arbeidsgivere og sosiale nettverk.

Nedenfor beskriver jeg de seks fasene i Braun & Clarkes rammeverk, slik jeg har brukt rammeverket i analysen av datamaterialet. Under hver fase forklarer jeg min konkrete praksis og valg for å sikre transparens og validitet (Bryman, 2016; Thagaard, 2018; Braun & Clark, 2006).

Fase 1: Bli ordentlig kjent med dataene

Analysen startet i det jeg begynte å lytte etter mønstre og ting som fanget oppmerksomheten, allerede i intervjuene og under transkriberingen. Jeg leste alt flere ganger, noterte stikkord i margen og skrev korte notater om ideer til koder og mulige tråder. Poenget er både å få oversikt og å være aktiv i lesingen: spørre «hva skjer her?», «hva gjentas?», «hva står på spill?» (Braun & Clarke, 2006; Bryman, 2016).

Allerede i første gjennomlesing dukket det opp gjentakende tråder som for eksempel at tilbud må oppsøkes aktivt under soning, svakt opplegg ved løslatelse, samt økonomisk press. Jeg noterte også barrierer i forbindelse med skole, jobb, politiattest, områdekonflikter, lojalitet som eskalerer, familiens betydning, matkvalitet, rutiner i fengsel, og verdier, tro og disiplin som vendepunkt.

Fase 2: Lage innledende koder

Koding betyr å gi korte, meningsbærende «etiketter» til relevante tekstutdrag. Jeg kodet bredt og overlappende, heller for mye enn for lite i starten. Kodene ble også holdt nære materialet (semantisk), men med blikk for videre tolkning og betydning. I en teoretisk/semantisk

tilnærming er forskningsspørsmålene et viktig kompass, men kodene må fortsatt springe ut av det deltakerne faktisk sier (Thagaard, 2018; Bryman, 2016).

Koding fungerer som et arbeidsredskap for å strukturere materialet ved å tilordne meningsbærende tekstutdrag korte og presise kodeord (Thagaard, 2018, s. 153). Gjennom slike kodeetiketter blir det mulig å identifisere mønstre, hente frem relevante passasjer og sammenligne funn på tvers av deltakere og situasjoner (Thagaard, 2018, s. 153). I dette prosjektet tok jeg utgangspunkt i intervjuguidens tematiske forankring og lot deretter nye koder og underkategorier vokse frem induktivt i møte med materialets likheter og motsetninger. Slik ble informantenes fortellinger gruppert i kategorier som senere dannet grunnlaget for utviklingen av de overordnede temaene. Eksempler på koder som oppstod underveis var: tilbud må oppsøker, tomrom ved løslatelse, portvoktere, stempling som kriminell, områdekonflikt, rutiner i fengsel, familie som belastning og ressurs, og gi tilbake/rollemodell.

Fase 3: Lete etter temaer

Her grupperte jeg kodene i foreløpige temaer, altså mønstre som sier noe viktig om problemstillingen. Et tema er mer enn et ord som gjentas, det skal belyse noe sentralt ved erfaringene og bidra til å svare på forskningsspørsmålene. Jeg lagde en temakartskisse for å se sammenheng mellom temaer og undertemaer (Braun & Clarke, 2006). Dette resulterte i fem foreløpige temaer: Veien inn (økonomi, tilhørighet), livet på innsiden (struktur, muligheter), portvoktere og stempling (skole/arbeid), overgangen ut (løslatelsesgap) og selvforståelse og nettverk.

Fase 4: Vurdere og sammenfatte temaene

I denne fasen testet jeg temaene på nytt opp mot datamaterialet. Jeg stilte meg selv spørsmål som holder temaene? Er de tydelige og avgrensede nok? Mangler det noe, eller overlapper to temaer for mye? Jeg gikk frem og tilbake mellom hele datamaterialet, kodede utdrag og temakartet, til jeg hadde en robust struktur som både er tro mot materialet og analytisk skarp (Braun & Clarke, 2006).

Teamet «veien inn» avgrenses til økonomisk knapphet og tilhørighet/lojalitet som forklarer innganger og eskalering. Her forankres blant annet koden om «områdekonflikter». Videre slo

jeg sammen kodene om tilgang til skole og arbeid, portvoktere, stempling og løslatelsesgap til ett gjennomgående tema: Barrierer fra innsiden til utsiden. Bakgrunnen er for at disse beskriver samme mekanisme, nemlig at ansvaret legges på individet for å navigere i hjelpeapparatet og håndtere hull i oppfølgingen. Først ved å oppsøke tilbud selv i fengselet, deretter ved løslatelse når lite står klart, og videre i møte med skole/arbeidsliv. Temaet «Selvforståelse og nettverk» samler familie som både belastning og støtte, deltakernes verdier/tro og ønske om å gi tilbake/være rollemodeller. Koder som «matkvalitet» eller «rutiner i fengsel» beholdes ikke som egne spor, men kan brukes som kontekst eller illustrasjon der de utdyper og konkretiserer de valgte temaene.

Fase 5: Gi navn og definisjon til temaene

Fase fem handler om å skrive korte, presise definisjoner av hvert tema. Hva handler det om? Hvilken kjerneidé fanger det? Hvilken del av problemstillingen belyser det? Hvert tema får et navn som er forståelig for leseren, og jeg velger også ut illustrative sitater til senere bruk som viser variasjon i hvordan temaet kommer til uttrykk (Braun & Clarcke, 2006). Jeg står da igjen med tre temaer som er tydelig avgrenset og analytisk relevant for problemstillingen:

- 1) Veien inn
- 2) Barrierer fra innsiden til utsiden
- 3) Selvforståelse og nettverk

Fase 6: Skrive frem analysen

Skrivingen er en del av analysen hele veien, men i slutfasen vever jeg sammen fortolkning og funn til en sammenhengende tekst som svarer på problemstillingen, med et godt samspill mellom analytisk tekst og sitater. Jeg gjør eksplisitt mine metodiske valg og posisjonerer meg som aktiv analytiker, temaer «dukkes ikke opp av seg selv», men de blir til gjennom systematiske arbeid med dataene (Braun & Clarcke, 2006). Gjennom analysen har jeg identifisert tre overordnede temaer, og i det følgende kapittelet vil jeg redegjøre for de mest sentrale funnene som trådte frem innenfor disse temaene.

4.7 Datakvalitet

I kvalitativ forskning forstås kvalitet primært som tillit til funnene, snarere enn målepresisjon. Derfor drøftes de klassiske begrepene validitet, reliabilitet og generaliserbarhet i lys av deres kvalitative ekvivalenter (Bryman, 2016; Thagaard, 2018; Kvale & Brinkmann, 2015).

Validitet eller troverdighet, ivaretas gjennom transparent metodebruk og nær kobling mellom rådata og tolkning. Dette sikres blant annet gjennom rik, kontekstuell forankret sitatbruk, notater og temakart som viser veien fra koder til temaer, samt et aktivt søk etter variasjon og motstemmer i materialet (Bryman, 2016; Thagaard, 2018; Kvale & Brinkmann, 2015). I denne studien har jeg lagt stor vekt på å vise tydelig sammenheng mellom deltakernes egne ord og de fortolkede temaene. Etter hvert intervju leste jeg gjennom transkripsjonene for å sikre at tolkningene mine bygget på det informantene faktisk formidlet, og ikke mine antakelser. Jeg søkte også aktivt etter nyanser og motstemmer, som for eksempel når en beskrev overgangen fra fengsel som «rett ut i fattigdom», mens en annen opplevde å få støtte og muligheter i ettertid. Slik variasjon bidro til å styrke troverdigheten ved at materialet ikke ble fremstilt som en ensformig eller ensidig.

Reliabilitet (pålitelighet) handler om tydelig dokumentasjon av beslutninger underveis som utvalg, koderegler og sammenslåing eller deling av temaer, og konsistent bruk av de samme operasjonelle kriteriene når materialet revideres (Bryman, 2016; Thagaard, 2018). Dette har jeg ivarettatt gjennom nøye dokumentasjon av kodingsprosessen i forskerloggen, og ved å bevare sporbarhet fra meningsbærende tekstutdrag til ferdige temaer. Denne sporbarheten gjør at det går an å følge den analytiske prosessen bak funnene, og gir leseren innsyn i hvordan jeg kom frem til de endelige tolkningene.

Bekreftbarhet handler om at funnene er forankret i data gjennom refleksiv praksis (forskerlogg, eksplisitt skille mellom deltakernes utsagn og mine tolkninger) og at begrunnede tolkninger kan spores tilbake til sitater og kontekst (Kvale & Brinkmann, 2015; Bryman, 2016). Gjennom hele analyseprosessen førte jeg refleksjonsnotater der jeg stilte spørsmål ved egne fortolkninger og mulige skjevheter. Jeg forsøkte å være tydelig på skillet mellom deltakernes utsagn og mine egne analytiske perspektiver, slik at det tydelig fremgår hva som er data og hva som er tolkning.

Overførbarhet i kvalitativ forskning forstås som analytisk og kontekstnær generalisering, enn statistisk generalisering. Overførbarhet styrkes gjennom rike beskrivelser av felt, deltakere og situasjoner, slik at leseren kan vurdere relevans til andre kontekster (Thagaard, 2018; Bryman, 2016). Selv om studien bygger på et lite utvalg på fem deltakere, vurderes funnene som overførbare i kvalitativ forstand. Ved å løfte frem deltakernes erfaringsnære beskrivelser kan studien gi innsikt som belyser temaer og prosesser av relevans også utover denne konkrete gruppen, og dermed bidra med kunnskap som kan ha betydning for praksisfeltet.

Kvalitet søkes gjennom argumentert, transparent og konsistent analyse, ikke statistisk enighet om koder. De endelige temaene som presenteres i resultatkapittelet er de som på en troverdig og analytisk fruktbar måte belyser problemstillingen, samtidig som de ivaretar helhet og kontekst i deltakernes fortellinger (Thagaard, 2018; Kvale & Brinkmann, 2015).

4.8 Forskerrolle og forforståelse

Min profesjonelle bakgrunn fra arbeid med barn og unge, og de siste årene innen barneverntjenesten, har gitt meg bred innsikt i ungdommers livssituasjoner. Slik er jeg ikke en «nøytral» observatør, men trer inn i forskningsfeltet med en bestemt forforståelse. I hermeneutisk tradisjon forstås forforståelse som en uunngåelig forutsetning for all forståelse. Vi tolker alltid fra en gitt horisont som er historisk og sosialt situert. Det innebærer at min lesning av deltakernes fortellinger ikke kan være «forforståelsesfri», men at jeg må arbeide refleksivt med hvordan min posisjon virker inn i produksjon, tolkning og presentasjon av data (Thagaard, 2018; Kvale & Brinkmann, 2015).

Jeg har derfor tilstrebet en refleksiv praksis gjennom hele prosjektet, i planleggingen, i intervjusituasjonene og i analysen (Alvesson & Skoldberg, 2018; Finlay, 2002; Malterud, 2017). Praktisk har det betydd: (1) å formulere antagelser og forventninger eksplisitt før feltarbeid, (2) å føre løpende refleksjonsnotater etter hvert intervju, med fokus på relasjonell dynamikk, maktasymmetrier og mulige «blindsoner», (3) å sjekke alternative tolkninger av sentrale koder/temaer opp mot rådata, og (4) å drøfte foreløpige analyser med medstudenter/kollega for å utfordre mine egne lesninger (Berger, 2015; Malterud, 2017).

Jeg har selv vokst opp og jobber i den samme bydelen som deltakerne, noe som har gitt meg et nært kjennskap til området og mange av de forholdene som preger unges oppvekst der.

Denne bakgrunnen har gitt meg et erfaringsnært blikk på miljøet, og en forståelse for språk, uttrykk og lokale referanser som har vært nyttig i tolkningen av data. Samtidig er jeg bevisst at denne nærheten også kan påvirke hvordan jeg forstår og tolker deltakernes fortellinger. For å motvirke risiko for over-identifikasjon og «tatt-for-gitt»-tolkninger, har jeg brukt åpne, ikke-ledende spørsmål, og unngått å dele egne erfaringer som kunne styre samtalen. I analysen har jeg vært oppmerksom på å skille mellom deltakernes ord (semantisk nivå) og mine fortolkninger (latente mønstre), og tydeliggjør når jeg gjør overganger mellom disse nivåene (Braun & Clarke, 2006, 2020).

Posisjonering handler også om makt og etikk i møte med en sårbar gruppe. Jeg har vært oppmerksom på at intervjusituasjonen kan aktivere tabubelagte eller belastende erfaringer. Jeg planla derfor for «stopp-punkter», påminnelser om frivillighet, og informasjon om støtteinstanser ved behov, samt åpnet for pauser og etterkontakt (NESH, 2021). I presentasjonen av funn prioriterer jeg deltakernes stemmer og anonymitet, og jeg har gjort vurderinger av hva som ikke bør publiseres for å redusere risiko for indirekte gjenkjenning, samtidig som analytisk substans bevares (Kvale & Brinkmann, 2015; NESH, 2021). Jeg ser min forforståelse som både ressurs og risiko. Den er gjort eksplisitt, og håndtert gjennom systematiske refleksive grep og transparens om mine valg (Alvesson & Sköldberg, 2018; Finlay, 2002; Malterud, 2017).

4.9 Etiske betraktninger

Denne studien er planlagt og gjennomført med tydelige etiske prinsipper, slik Thagaard (2018) anbefaler. Prosjektet ble i oppstartsfasen meldt inn til Sikt – Kunnskapssektorens tjenesteleverandør gjennom deres meldeskjema for forskningsprosjekter som behandler personopplysninger. Meldingen ble vurdert og godkjent før datainnsamlingen startet (vedlegg 1). Godkjenningen fra Sikt bekrefter at prosjektet oppfyller kravene i personvernregelverket, herunder EUs personvernforordning (GDPR). Dette innebærer at behandlingen av data, inkludert innsamling, lagring, anonymisering og sletting er vurdert som forsvarlig og i tråd med gjeldende regelverk (Sikt, u.å).

I tråd med de nasjonale forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH, 2021) vurderte jeg tidlig hvilke særskilte hensyn som måtte ivaretas når man forsker på unge voksne med erfaring fra kriminalitet og soning. Deltakerne kan i forskningsetisk

sammenheng regnes som en sårbar gruppe, i tillegg til at Sikt definerer straffedommer og lovovertrедelser som særlige kategorier av personopplysninger som krever ekstra beskyttelse (Sikt, u.å). Dette innebar at jeg måtte gjøre nøye vurderinger av hvordan informasjon ble innhentet, behandlet og oppbevart, samt av min egen etiske bevissthet gjennom hele forskningsprosessen (NESH, 2021).

Samtidig understreker NESH (2021) at overdreven beskyttelse kan føre til at perspektivene til utsatte grupper usynliggjøres, og at viktig kunnskap dermed går tapt. På bakgrunn av dette vurderte jeg at unges erfaringer med soning er et samfunnsmessig viktig tema som bør belyses, og at deres stemmer får en plass i forskningen. Jeg valgte derfor å gjennomføre studien, men med tydelige etiske rammer og tiltak som sikrer forsvarlighet, respekt og anonymitet gjennom hele prosjektet.

4.9.1 Informert samtykke og frivillighet

Rekrutteringen av deltakere ble gjort gjennom Wayback og Salto-koordinator, som fungerte som nøytrale mellomledd. De mottok informasjonsskrivet fra meg og formidlet det videre til aktuelle personer, men uten å vite hvem som faktisk valgte å ta kontakt. Dersom noen ønsket å delta, tok de selv direkte kontakt med meg, ikke via mellomleddet. På denne måten hadde verken Wayback eller Salto-koordinator oversikt over hvem som deltok eller ikke, noe som sikret frivillighet og reduserte risikoen for press eller forventninger om å bidra. Slik fremgangsmåte samsvarer også med NESH (2021) sine retningslinjer som understreker betydningen av frivillighet og uavhengighet ved forskning på sårbare grupper. Deltakerne mottok både muntlig og skriftlig informasjonsskriv hvor det ble presisert at deltakelsen var frivillig, og at de når som helst kunne trekke seg uten å oppgi grunn. Samtykke ble innhentet på frivillig og informert grunnlag i tråd med de nasjonale forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH, 2021).

4.9.2 Anonymisering og behandling av personopplysninger

For å ivareta deltakernes personvern og trygghet ble det iverksatt flere tiltak for å minimere graden av sensitiv informasjon som ble samlet inn. Før intervjuene startet forklarte jeg tydelig hva formålet med prosjektet var og hva jeg ønsket å innsikt i. Jeg gikk gjennom hvilke temaer som var relevante for oppgaven, og understreket at det ikke var nødvendig å nevne navn, konkrete steder eller detaljer som kunne identifisere andre personer. Samtidig informerte jeg

om at jeg ville bidra til å holde samtalen innenfor oppgavens tema dersom den sporet over i unødvendig eller særlig sensitiv retning. For eksempel da en deltaker begynte å snakke om personlige og politiske spørsmål i Midtøsten. Jeg anerkjente det han delte, men ledet samtalen rolig tilbake til erfaringene fra ungdomstiden og hans møte med politi og soning. Dersom slik informasjon likevel kom frem, ble det fjernet fortløpende under transkriberingen.

All data som senere ble analysert var derfor anonym, og identifiserbare opplysninger ble fjernet allerede i transkriberingsfasen. Dette gjaldt både navn, steder og andre kjennetegn som kunne kobles til enkeltpersoner. Ved valg av sitater er det lagt vekt på både deres analytiske betydning og hensynet til deltakernes anonymitet. Enkelte utsagn som kunne føre til gjenkjennelse er utelatt eller omformulert, uten at meningsinnholdet er endret (Thagaard, 2018; Kvale & Brinkmann, 2015). Datamaterialet ble lagret i Educloud med kryptert overføring, og tilgangen er begrenset til kun forsker og veileder ved behov. Rådata og øvrige filer vil bli slettet ved prosjektets slutt.

4.9.3 Forskningsetisk ansvar

Gjennom hele forskningsprosessen har det vært et sentralt mål å ivareta deltakernes trygghet og integritet. Intervjuene kunne berøre personlige og til dels sårbare erfaringer, og det var derfor avgjørende å møte deltakerne med respekt, åpenhet og profesjonell tilstedeværelse. Jeg var samtidig bevisst min posisjon som forsker og den maktubalansen som alltid vil være til stede i intervjusituasjonen (Thagaard, 2018). Et viktig hensyn var derfor å etablere en ramme for intervjuene som ga deltakerne opplevelse av autonomi og kontroll. I tråd med NESH (2021) ble deltakerne gjentatte ganger minnet om frivilligheten, retten til å hoppe over spørsmål og muligheten for å avslutte intervjuet dersom de opplevde ubehag. I praksis innebar det at jeg var oppmerksom på deltakernes nonverbale signaler, tonefall, pauser og kroppsspråk, samt justerte tempo eller endret tematikk når det var nødvendig.

Forskningsetiske vurderinger fortsatte også i arbeidet med analysen og presentasjon av funn. Deltakerne delte erfaringer som kunne være gjenkjennbare, og detaljer knyttet til lovbrudd, ulike miljøer og bosted. Jeg gjorde dermed hele tiden bevisste vurderinger av hvilke sitater som kunne inkluderes, hvordan de skulle presenteres og hvilke detaljer som måtte fjernes eller omskrives. Dette samsvarer med prinsippet om etisk forsvarlig publisering, hvor hensynet til å

beskytte deltakere veier tungt, samtidig som forskeren skal unngå å formidle opplysninger som kan være skadelig eller stigmatiserende (NESH, 2021).

Forskningen som helhet har vært preget av kontinuerlig etisk refleksjon, fra planlegging og datainnsamling til analyse og formidling. Dette inkluderer blant annet feltnotater etter intervju, vurderinger av hva som ikke bør publiseres, og et tydelig skille mellom deltakernes stemmer og mine fortolkninger som forsker (Kvale & Brinkmann, 2015). Etikken strekker seg dermed gjennom hele prosjektet, og har som overordnet mål å sikre en forskningspraksis som ivaretar deltakernes integritet og samtidig bidrar med kunnskap av samfunnsmessig verdi (NESH, 2021).

5 Resultat av analysen

Dette kapittelet presenterer resultatene fra intervjuene med fem deltakere som alle har sonet i ung voksen alder. Funnene bygger på deres egne erfaringer og refleksjoner, og tar utgangspunkt i de tre overordnede temaene som ble identifisert i analysen: veien inn, barrierer fra innsiden til utsiden, og selvforståelse og nettverk. Disse temaene speiler både individuelle erfaringer og felles mønstre i deltakernes fortellinger. De danner en fortelling som strekker seg fra de første møtene med kriminalitet, via utfordringer og barrierer knyttet til soning og løslatelse, til prosesser der deltakerne reflekterer over egne liv, hvem de er og hvem de ønsker å bli. Hensikten med dette kapittelet er å løfte frem deltakernes stemmer slik de selv formidler dem, og vise hvordan strukturelle, sosiale og personlige forhold veves sammen i deres erfaringer. Selv om studiens fokus er rettet mot soning og tiden etter, viser fortellingene om veien inn hvordan livserfaringene henger sammen og får mening i lys av det som kom før soning.

5.1 Veien inn i kriminalitet

Et sentralt tema i deltakernes fortellinger handler om hvordan veien inn i kriminalitet ble formet av både ytre livsbetingelser og sosiale omgivelser. I fortellingene trer fattigdom, økonomiske vansker og behovet for penger frem som hoveddrivkraft, tett sammenvevd med et sterkt ønske om tilhørighet og respekt i ungdomsmiljøer. Kriminalitet ble ikke omtalt som et mål i seg selv, men som et middel for å mestre hverdagen og bli del av et fellesskap.

5.1.1 Fattigdom og behovet for penger

Et gjennomgående funn er at økonomi og fattigdom var en sentral årsak til at deltakerne kom inn i kriminaliteten. Flere fortalte at de vokste opp i familier med begrensede ressurser, der behovet for penger raskt ble et mønster som strakk dem inn i handlinger de senere angret på.

K (35) beskrev hvordan pengemangel og skam preget oppveksten, og hvordan ønsket om å bidra økonomisk ble en utløsende faktor:

Vi var fattige, og jeg fikk 30 kroner i ukelønn. Jeg fikk ikke nye sko, jeg fikk ikke nye klær [...] Jeg og broren min måtte gå på Frelsesarmeen fordi vi ikke hadde klær [...] Så for meg handlet det om å ikke føle meg som en byrde for familien [...] Men så ble det jo helt feil vei [...] For meg handlet det kun om penger.

Også A (25) beskrev en oppvekst preget av økonomisk knapphet, der kriminalitet fremstod som en måte å avlaste familien på. Han fortalte hvordan ønsket om å bidra for brødrene sine ble en stor motivasjon bak de første lovbruddene:

Jeg starter for at jeg og mine brødre skulle ha det bra. Vi var mange i familien, og faren min kunne ikke gi oss alt vi trengte da. For eksempel så vi at folk hadde det bra ute, mens vi hadde det litt hard. Vi gikk med klær og sko som hadde hull, og alt annet også. Så jeg gjorde det bare for at mine brødre og jeg skulle ha det bra.

Flere fortalte at det ikke bare handlet om å dekke grunnleggende behov, men også om å oppnå en følelse av normalitet og tilhørighet. Som E (22) uttrykte det:

Fattigdom i Norge er for eksempel at du ikke kan reise når du vil. Du får ikke de klærne du vil. Du kan ikke spise ute med gutta dine når du vil [...] Det er sånne ting som frister ungdommer med å starte med for eksempel narkotikasalg.

For flere ble kriminalitet en strategi for å kompensere for det de manglet, både økonomisk, sosialt og emosjonelt. Den sosiale dimensjonen ved relativ fattigdom trådte tydelig frem der ungdomstiden ble preget av sammenligning og press om å ha «det samme som de andre». På den måten ble penger ikke bare et middel for overlevelse, men også en måte å kjøpe seg respekt og anerkjennelse på.

K (35) knyttet også egne erfaringer til et større samfunnsbilde, og reflekterer over hvordan han opplever at økende forskjeller og sterkere opplevelser av utenforskap i dag utgjør en enda større drivkraft for at unge havner i kriminalitet:

Det har blitt mye verre nå. Mye mer fattigdom, mye mer classeskilje enn det det var da jeg var ung og startet med dette. Der jeg vokste opp så var det en blanding av folk [...] Nå er det liksom, alle utlendingene er der og alle norske er der.

Samlet peker funnene på at økonomisk marginalisering og opplevelsen av å stå uten reelle muligheter for selvforsørgelse utgjør en stor risikofaktor for unge i sårbare livssituasjoner. Økonomisk press ble ikke bare et praktisk problem, men også et symbol på sosial ulikhet og utenforskap.

På tvers av fortellingene beskrives økonomisk knapphet som mer enn mangel på ting, den knyttes også til følelser av å falle utenfor. Penger omtales som noe som dekker grunnleggende behov og som adgangsbillett til normalitet.

5.1.2 Tilhørighet og lojalitet

Ved siden av økonomiske motiver trådte også betydningen av tilhørighet og lojalitet tydelig frem. Flere av deltakerne beskrev at kriminalitet ofte vokste frem i sosiale fellesskap der samhold og lojalitet var avgjørende for å bli akseptert. For mange ble gjengen et alternativt familiesystem som ga trygghet, identitet og status i et liv preget av uforutsigbarhet.

E (22) beskrev hvordan behovet for fellesskap og respekt var sentralt i ungdomstiden:

I gjengen vår var vi rundt 10 til 13 ungdommer [...] Alle skulle prøve å vise seg frem for hverandre, imponere hverandre og få den tilhørigheten [...] Jeg var aldri den som startet noe, men når noen av gutta havnet i bråk, så var jeg der for å backe dem.

Denne lojaliteten førte til at han flere ganger ble dratt inn i konflikter han egentlig ønsket å holde seg unna, og han opplevde å bli utsatt for alvorlig vold som følge av hvem han hang med:

«Jeg var egentlig ikke innblandet, men bare fordi jeg hang med de som var blandet opp i det, så fikk jeg konsekvensene av det».

A (25) fortalte på lignende måte hvordan fellesskapet i gjengen gradvis trakk han med inn i kriminalitet, til tross for at han i grunn ikke ville det:

«Jeg hadde ikke tenkt å bli med på mye av det vi gjorde, men når alle andre i gjengen er med, så blir du dratt med inn i det».

For enkelte handlet veien inn ikke bare om økonomi og fellesskap, men også om spenningen og risikoen som fulgte med. C (36) beskrev hvordan han som ung søkte miljøer som opplevdes som farlig, men samtidig tiltrekkende:

«Jeg var alltid en som søkte litt, hvor det var spennende og kanskje litt farlig [...] Det var ikke sånn at jeg søkte kriminalitet, det bare skjedde fordi menneskene jeg var med var spennende».

C (36) fortalte også hvordan han etter hvert mistet tilhørigheten til positive arenaer som idrett, og hvordan det gjorde han mer sårbar for miljøer som dro han i feil retning:

«Jeg slutta helt med idrett da jeg var 14 – 15 år [...] Jeg ville bare være ute og bli kjent med folk som dessverre hadde dårlig påvirkning».

Han beskrev videre at de samme mekanismene også kunne gjenta seg under soning, gjennom forventninger om lojalitet og deltakelse i miljøer som fortsatt opprettholdt kriminelle praksiser:

En gjeng i fengselet lurte på om jeg kunne hente litt ting fra besøksrommet etter at jeg hadde hatt besøk [...] Jeg hadde en feeling på at det hadde jeg ikke lyst til, for da kommer jeg bare til å bli brukt hele veien.

Til tross for at han av slo viser fortellingen hvordan sosialt press og forventninger om lojalitet kan fortsette å påvirke, også i institusjonelle settinger der individet tilsynelatende er isolert.

Flere av deltakerne reflekterte over at det som i utgangspunktet handlet om fellesskap og trygghet, med tiden ble en kilde til konflikt, vold og tap av frihet. For mange var kriminaliteten nært knyttet til relasjoner der lojalitet, samhold og behovet for å vise styrke ble avgjørende for å beholde egen posisjon. Som E (22) uttrykte det: *«Alle ville vise at de var noe».*

Disse fortellingene viser at veien inn i kriminalitet sjelden er et resultat av én enkel beslutning, men heller en gradvis prosess formet av sosiale bånd, tilhørighet og behovet for anerkjennelse. Samlet illustrerer funnene hvordan økonomiske og relasjonelle faktorer bidrar til å forklare hvorfor deltakerne havnet i kriminalitet og hvordan disse erfaringene senere preger deres forståelse av seg selv, sine relasjoner og veien videre etter soning.

5.2 Barrierer fra innsiden til utsiden

Mens det foregående temaet belyste deltakernes vei inn i kriminalitet, handlet dette temaet om utfordringene deltakerne møtte under selve soningen og i overgangen tilbake til samfunnet. Funnene viser hvordan opplevelser av manglende støtte, uklare ansvarsforhold og sviktende oppfølging preget både tiden i fengsel og perioden etter løslatelse. Overgangen fra innsiden til utsiden fremstod for mange som brå og lite koordinert, der de i stor grad måtte navigere alene mellom ulike instanser som fengsel, NAV, skole og arbeid.

5.2.1 Fravær av støtte og oppfølging

Flere av deltakerne fortalte at tiden etter løslatelse var preget av uforutsigbarhet og økonomisk usikkerhet. K (35) beskrev hvordan manglende tilrettelegging og svak økonomi gjorde overgangen krevende:

Man har så vidt å leve på hver måned [...] Oppfølgingen etter løslatelse er veldig spesiell. De pusher deg ut på en måte i fattigdom. Når du pusher folk i fattigdom, så pusher du dem ut i dumme ting da.

Han opplevde at støtten fra systemet var så begrenset at det i praksis bidro til å forsterke risikoen for tilbakefall:

«Alt står jo egentlig på penger har jeg merket [...] Når man ikke har noen valg, da er det en veldig lett vei til å bli skyvet tilbake til kriminaliteten».

O (20) beskrev en lignende erfaring der han opplevde at ingen tok kontakt eller fulgte han opp da han ble løslatt:

«Det er ingen som tar noe kontakt. Ingenting er klart og venter på deg».

Han uttrykte videre at systemet i liten grad legger til rette for en myk overgang fra fengsel til samfunn, og at fraværet av struktur gjør det lett å falle tilbake til gamle mønstre:

Hvis ingenting er klart eller tilrettelagt, og man må selv gjøre all jobben [...] så er det selvfølgelig mye enklere å gå tilbake til det man kjenner fra før, som kanskje ikke er så positivt. For da virker alt annet så langt unna.

C (36) fortalte at også under selve soningen var oppfølgingen fra systemet begrenset. Han opplevde at det ikke fantes noen reell plan for utdanning, arbeid eller videre liv etter løslatelse, og at ingen fra fengselet tok initiativ til samtaler om fremtiden:

«Det var ingen som tok noen kontakt fra institusjonen eller systemet [...] Det var ingen som oppfordret til utdanning eller arbeid under soning».

Flere deltakere opplevde også et oppfølgingen de fikk under soning var tilfeldig og personavhengig. De fortalte at mye av ansvaret for fremtidig planlegging ble lagt på dem selv, og at de i liten grad ble møtt med konkrete tiltak eller hjelp til skole, jobb eller bolig.

Samtidig viste E (22) et unntak som tydelig illustrerer hvor stor betydning enkeltpersoner kan ha. Han fortalte om en NAV-ansatt som fulgte han opp jevnlig inne i fengselet, og som bidro til å etablere kontakt med tjenester utenfor:

«En dame fra NAV pleide å komme innom fengselet [...] Hun hjalp med å få kontakt med folk utenfor så jobb og sånt var klart når jeg kom ut».

Denne kontrasten understreker hvor ulikt systemet kan fungere i praksis, og hvordan tilgang til støtte ofte avhenger av mer av enkeltaktører enn av strukturerte ordninger.

5.2.2 Skole, arbeid og veien videre

Utdanning og arbeid ble trukket frem av deltakerne som både en potensiell vei videre og en arena preget av stengte dører. Flere fortalte at de allerede i ungdomsårene opplevde manglende støtte fra skolen, og at det fortsatte inn i voksenlivet. K (35) beskrev oppveksten slik:

«Dårlig med skole ass [...] Den oppfølgingen der etterpå, nei. Den var ikke så bra [...] De var ikke vant til utlandske familier og utfordringene de sto i på den tiden».

A (25) fortalte at han gradvis falt ut av skolesystemet uten at noen reagerte:

«Jeg falt helt av på skolen. Ingen brydde seg egentlig om jeg møtte opp eller ikke».

O (20) beskrev at de som ønsket skole- eller arbeidstilbud under soning måtte selv oppsøke det:

«Det er ingen som kommer til deg og spør om du vil ha jobb eller gå på skole. Jeg måtte oppsøke det selv og etterspørre [...] man er nødt til å selv passe på at det blir gjort».

C (36) fortalte at han heller ikke fikk tilbud om opplæring eller veiledning under soning, til tross for et ønske om å fylle tiden med noe meningsfylt. Han beskrev at manglende struktur og oppfølging gjorde det vanskelig å opprettholde motivasjonen:

«Jeg fikk ikke noe oppfølging. Det var ingen som kom og spurte om jeg ville på skole eller gjøre noe. Jeg måtte finne ut av alt selv, og da mister man lett motivasjonen».

Når han omsider fikk tildelt en fast arbeidsoppgave i fengselet beskrev han det som en viktig kilde til mestring og stabilitet:

«Jeg fikk jo ha vaskekurs da og hadde diplom i vasking [...] Jeg hadde en ganske ettertraktet jobb [...] Det ga meg ansvar og struktur».

Selv om arbeidsoppgavene var enkle, ga de han en følelse av verdi og bidro til at dagene fikk rytme. Erfaringen illustrerer hvordan arbeid under soning kan fungere som et positivt vendepunkt når det blir brukt som del av et bevisst rehabiliteringsarbeid.

Etter løslatelse fortalte imidlertid flere at det var vanskelig å fortsette på det man hadde begynt på inne. O (20) beskrev hvordan hverdagen raskt tok over, og hvordan gamle vaner gjorde det vanskelig å opprettholde motivasjon for skole og utdanning:

«Jeg fortsatte ikke med skolen jeg hadde begynt på inne i fengselet [...] Man kommer fort inn i gamle vaner igjen, og da blir skole nedprioritert».

Mangelen på oppfølging og kontinuitet mellom soning og livet etterpå gjorde det krevende å holde fast ved positive endringer. For flere ble overgangen fra et strukturert fengselsmiljø til en uforutsigbar hverdag på utsiden preget av usikkerhet og savn etter rutiner.

E (22) beskrev hvordan han etter soning opplevde utfordringer med å finne lærlingplass, til tross for at han ønsket å bygge en stabil framtid:

«Jeg hadde slitt veldig mye i den perioden med å finne lærlingplass [...] Og i hvert fall hvis du har utenlandsk bakgrunn, for det er mye fordommer og indirekte rasisme der ute».

Utsagnet peker mot strukturelle barrierer i arbeidslivet hvor etnisitet og bakgrunn kan være med å begrense tilgangen til lærlingplasser og arbeid ytterligere, uavhengig av innsats og kvalifikasjoner.

Funnene viser at utdanning og arbeid kan fungere både som risiko og ressurs. For noen ble disse arenaene en mulighet til å utvikle en ny selvforståelse og retning i livet, mens andre opplevde dem som utilgjengelig på grunn av manglende oppfølging, fordommer eller strukturelle hindringer.

5.3 Selvforståelse og nettverk

Der de foregående temaene belyste veien inn i kriminalitet og utfordringene i møte med systemet, handlet dette temaet om hvordan deltakerne forstår seg selv i lys av soningserfaringen, og hvordan relasjoner og nettverk påvirker livet under og etter soning. Funnene viser at mange opplever å bære med seg konsekvensene av fortiden lenge etter løslatelse, både gjennom stempling, mistillit og samfunnet blikk. Samtidig trer relasjoner til familie og nære personer frem som avgjørende kilder til støtte, motivasjon og tilhørighet.

5.3.1 Stempling og mistillit

Et tydelig funn i materialet er at flere deltakere opplever at fortiden fortsetter å definere dem, selv etter soning. De beskrev hvordan stempling og andres forforståelser kan stå i veien for å etablere seg på nytt, og hvordan de stadig må bevise at de har forandret seg.

A (22) uttrykte det slik:

«Det føles som jeg alltid måtte bevise at jeg hadde forandret meg, men folk så bare den gamle meg».

K (35) beskrev samme utfordring – å forsøke å endre seg, men stadig bli møtt med samme gamle forestillinger:

«Jeg prøver å gjøre opp for meg nå, men folk tror fortsatt jeg er han gamle K [...] Det er vanskelig å forklare hvor mye man har endret seg når folk ikke vil se det».

O (20) beskrev en lignende opplevelse da han ble avvist fra ønsket utdanningsretning på grunn av fortiden:

Jeg har alltid villet jobbe med mennesker og hjelpe [...] Men når jeg for eksempel fikk beskjed om at helse og oppvekst-linjen ikke var noe for meg og at jeg ikke kunne gjøre noe med det, så blir selvfølgelig ting mer utfordrende for meg videre.

Opplevelsen gjorde sterkt inntrykk på han og bidro til en følelse av å bli dømt på forhånd:

«Da følte jeg også at man bare blir stemplet på grunn av ting man har gjort tidligere, selv om jeg er den samme personen som de egentlig kjenner».

E (22) fortalte hvordan stemplingen og fordommene fulgte han videre inn i arbeidslivet, der fortiden skapte mistillit og nysgjerrighet hos kollegaer:

«Jeg måtte bare finne på en uskyldig grunn da jeg skulle inn og sone, fordi folk dømmer deg [...] Kollegaer prøvde å grave og lage teorier om at jeg satt inne».

Disse fortellingene viser hvordan stigmaet ikke nødvendigvis handler om formelle hindringer, men om samfunnets blikk og forventninger. Å bli møtt med skepsis eller fordommer, selv lenge etter løslatelse, kan bidra til at soningserfaringen forblir en del av ens identitet.

K (35) beskrev hvordan dette også kunne føre til en følelse av å alltid være mistenkeliggjort, uavhengig av hva man faktisk gjør:

Jeg har mange ganger blitt stoppet av politiet fordi jeg passer beskrivelsen av en de er ute etter. Samtidig kan beskrivelsen bare være en sånn og sånn kledd mann, men hvorfor blir jeg stoppet og ikke den etniske norske mannen som også er ute og går på den samme gaten som meg?

Slike erfaringer påvirket selvforståelsen og tilliten hans til samfunnet. Flere av deltakerne ga uttrykk for at det å endre seg ikke bare handler om egne valg, men også om å bli gitt

muligheten til å vise endring. Når omgivelsene fortsetter å definere en ut fra fortiden, kan prosessen med å bygge en ny selvforståelse krevende.

Samtidig fortalte enkelte om hvordan refleksjon over egne handlinger og konsekvenser har ført til personlig vekst:

Jeg trodde aldri jeg skulle bli den personen jeg er i dag, men det har gjort meg mye sterkere som person [...] Jeg har blitt mer moden. Jeg ser ting fra flere perspektiver. Jeg klarer å håndtere ting bedre (E, 22).

C (36) reflekterte også på en lignende måte:

«Jeg var lei av å være sint hele tiden. Jeg begynte å skjønne at det ikke hjalp meg lenger [...] Jeg måtte liksom bli ferdig med det der».

Disse utsagnene viser hvordan soningen for noen ble et vendepunkt som ga rom for selvransakelse og emosjonell modning. For flere handlet endring ikke bare om å holde seg unna kriminalitet, men om å forstå seg selv og egne reaksjoner på en ny måte.

Flere deltakere ga uttrykk for at denne endringsprosessen ikke nødvendigvis førte til full tillit fra omgivelsene, men at de likevel opplevde større ro og ansvarsfølelse. Som C (36) uttrykte mot slutten av intervjuet:

«Jeg føler meg friere nå, men jeg vet at jeg alltid må bevise det. Jeg har blitt mer tålmodig med meg selv».

5.3.2 Relasjoner og nettverk

Et annet tydelig funn handler om hvordan nettverk og relasjoner påvirker deltakernes liv både unger og etter soning. Fortellingene viser at relasjoner kan fungere som støtte, trygghet og motivasjon, men også som risiko for å havne tilbake i gamle mønstre. For mange var nettverkene rundt dem en kontinuerlig faktor, fra miljøene de tok med seg inn, til de relasjonene som ble viktige under fengselsoppholdet og i tiden etterpå.

E (22) fortalte at behovet for tilhørighet og lojalitet var sterkt allerede før soning, og at han ble dratt inn i konflikter på grunn av vennskap og miljø. Etter soningen beskrev han imidlertid

hvordan synet på relasjoner hadde endret seg, og hvordan familien ble avgjørende for å klare å ta nye valg:

«Jeg så at de nærmeste jeg hadde der var familien min. Det var de som var med meg uansett hva, som ga meg den støtten og som gråt for meg».

O (20) beskrev også en lignende kontrast. Mens venner og miljøet på utsiden lett kunne trekke han tilbake i gamle mønstre, ble familien en påminnelse om hva han hadde gått glipp av:

Med venner så føler man ikke at ting har forandret seg [...] og da sklir man inn i de gamle vanene igjen [...] Men når det kommer til familie så merker man det mer. Man legger merke til at søsken og foreldre blir eldre, at man har gått glipp av ting [...] Det har kanskje påvirket familien min mest [...] De også blir påvirket av det som skjer med meg.

A (25) beskrev på sin side hvordan tanken på familien var det som holdt han gående under soning:

Jeg tenkte mye på familien og at de har det bra. Det var det eneste som gikk i hodet mitt [...] Det var egentlig bare moren min jeg stolte på. Hun prøvde alltid å dra meg ut av det, men jeg hørte ikke på før det var for sent.

Flere fortalte at det å bygge nytt nettverk og ta avstand fra tidligere miljøer krevde bevissthet og egeninnsats. K (35) oppsummerte det slik:

«Du må virkelig jobbe for å ikke havne i det igjen [...] For meg handler det om å være bevisst hvem jeg har rundt meg og hva jeg slipper inn».

Samtidig fortalte C (36) at prosessen med å bryte med gamle miljøer også innebar tap:

«Mange av de jeg trodde var vennene mine, hørte jeg aldri fra igjen [...] Det var vondt, men kanskje like greit».

Disse historiene viser hvordan relasjoner til familie og nære personer kan fungere som drivkraft for endring og som beskyttende faktor mot tilbakefall. Samtidig illustrerer de

hvordan tap av tillit og brudd med gammelt nettverk ofte er en nødvendig, men krevende del av prosessen.

6 Drøfting

I dette kapittelet drøftes studiens funn i lys av relevant teori og tidligere forskning. Formålet er å utdype forståelsen av hvordan unge voksne erfarer soning og hvordan erfaringene får betydning for dem i ettertid. Selv om problemstillingen retter seg mot opplevelsene med soning og tiden etter, viste analysen at fortellingene om veien inn i kriminalitet er viktig for å forstå hvordan disse erfaringene formes. Deltakernes beskrivelser av levekår, sosial bakgrunn og behovet for tilhørighet gir innsikt i hva som preger livene deres før, under og etter soning. Drøftingen beveger seg fra et overordnet samfunnsperspektiv til et mer individnært blikk, der både ytre rammer, institusjonelle møter og personlige erfaringer belyses for å skape en helhetlig forståelse av deltakernes livsfortellinger.

6.1 Strukturelle og sosiale drivkrefter bak kriminalitet

Veien inn i kriminalitet kan ikke forstås som individuelle valg alene, men må sees i sammenheng med de sosiale og strukturelle vilkårene unge vokser opp under. Deltakerne beskriver oppvekster preget av økonomisk press, utenforskap og behov for tilhørighet, der kriminalitet ble en måte å håndtere mangel på ressurser og sosial verdi. Funnene viser hvordan fattigdom, ulikhet og fellesskap virker sammen som drivkrefter, og danner grunnlaget for den videre drøftingen i 6.1.1 og 6.1.2, der sammenhengen mellom levekår, sosial kapital og tilhørighet utdypes.

6.1.1 Fattigdom og sosial ulikhet

Fattigdom fremstår i deltakernes fortellinger ikke bare som en materiell mangel, men som en erfaring preget av begrensede muligheter, lav sosial verdi og fravær av stabile ressurser. Dette kan handle om mangel på de kapitalformene som samfunnet verdsetter: økonomisk kapital gir kjøpekraft og trygghet, kulturell kapital åpner veien til utdanning og symbolsk status, mens sosial kapital gir tilhørighet og støtte (Flemmen & Ljunggren, 2024). Når disse ressursene mangler, kan handlingsrommet virke snevrere, og veien mot kriminalitet kortere fordi legitime handlingsalternativer oppleves som mindre tilgjengelige. Flere av deltakerne fortalte om oppvekster preget av økonomisk press, sosial sammenligning og opplevelsene av å ikke ha det samme som andre. Det å mangle penger til klær, aktiviteter eller små goder ble en

kontinuerlig påminnelse om forskjeller og utenforskap. I et slikt landskap kan kriminalitet fremstå som et middel for å gjenvinne kontroll over eget liv.

Begrepet habitus bidrar til å forstå hvorfor valget om å begå lovbrudd ikke kan reduseres til individuelle beslutninger. For unge som vokser opp med økonomisk knapphet kan de kroppsliggjorte disposisjonene som ligger i habitus gi en forståelse av hva som oppleves som realistisk og oppnåelig. Deltakernes lave sosioøkonomiske bakgrunn kan være en faktor som har formet en handlingslogikk der raske penger og sosial status i uformelle miljøer fremstod som mer realistiske mål, enn for eksempel utdanning eller arbeid. Kriminalitet kan dermed forstås som en måte å navigere innenfor begrensede livsbetingelser. FO (2019) beskriver at sosiale utfordringer som kriminalitet bør forstås relasjonelt, det vil si i lys av de sosiale strukturene og sammenhengende individet inngår i. Handlinger som i noen felt fremstår som avvikende, vil i andre sosiale kontekster dermed kunne oppleves som rasjonelle.

Denne forståelsen kommer tydelig til uttrykk hos K og A, som beskriver hvordan økonomisk ansvarsfølelse og ønsket om å lette familiens situasjon ble en viktig motivasjon bak lovbruddene. Funnene viser at kriminalitet, med andre ord, ikke kan forstås som individuelle valg som oppstod i et vakuum.

Deltakernes beskrivelser belyser hvordan relativ fattigdom og begrensede levekår ofte danner bakteppe lenge før første lovbrudd. De forteller at de tidlig opplevde å stå utenfor det som regnes som "normalt", både økonomisk, kulturelt og sosialt. K beskrev hvordan økonomisk knapphet ble en direkte drivkraft, der lovbruddene handlet om å dekke nødvendige behov som klær og bidra til familien: "Jeg fikk ikke nye sko, jeg fikk ikke nye klær [...] For meg handlet det kun om penger." Beskrivelsen samsvarer med et mønster der unge med lav inntekt og ustabile levekår oftere havner i marginalisering og kriminalitet (Skjærvø et al., 2024). E beskrev på sin side hvordan fattigdom ikke bare handlet om penger, men om å ikke kunne ta del i det han oppfattet som normalen: "Fattigdom i Norge er for eksempel at du ikke kan reise når du vil [...] eller spise ute med gutta dine når du vil." Beskrivelsen hans peker mot et bredere samfunnsbilde der ulikhet også kommer til uttrykk gjennom kulturelle og sosiale skiller. Forskjeller handler ikke bare om økonomi, men også om livsstil, smak og tilgang til det som gir sosial verdi (Flemmen & Ljunggren, 2024). Muligheten til å reise, kle seg "riktig" eller delta i sosiale fellesskap blir kulturelle markører som viser hvordan ulik tilgang til kapital påvirker følelsen av tilhørighet og sosial posisjon. I dette spenningsfeltet mellom

økonomisk knapphet og sosial distanse innen vennegruppen, fremstår lovbrudd ikke bare som et uttrykk for behovet for penger, men også som et forsøk på å kompensere for opplevelsen av ulikhet.

For deltakerne ble avstanden mellom dem og andre i det sosiale rommet tydelig allerede i ungdomstiden, der forskjellene mellom dem som "hadde" og dem som "manglet" ble konkret og synlig i hverdagen. Mens E fortalte at fattigdom for han handlet om å ikke kunne delta på samme premisser som andre ungdommer, reflekterte K over hvordan økende forskjeller gjør skillet mellom hvem som er "innenfor" og "utenfor" stadig tydeligere. Forskning viser at når unge som allerede er økonomisk marginalisert også opplever sosial avstand og lav anerkjennelse, øker risikoen for å søke alternative måter å oppnå status og tilhørighet på (Borch og Kebreab, 2025, s. 178). Det er imidlertid uklart om det har betydning hvilken form denne økonomiske motivasjonen tar. For noen handler den om å dekke grunnleggende behov som klær og sko, slik K og A beskriver, mens den for andre er knyttet til ønsket om å delta i sosiale erfaringer, slik E forteller. Det kan tenkes at når mangel både handler om det materielle og det sosiale, blir avstanden til andre tydeligere og presset til å kompensere sterkere. Uavhengig av bakgrunnen for deres økonomiske motivasjon, viser deltakernes erfaringer hvordan sosial ulikhet virker gjennom mekanismer av sammenligning og symbolsk verdi, der menneskers posisjon synes å vurderes ut fra økonomiske og kulturelle målestokker.

6.1.2 Tilhørighet og fellesskap

Flere av deltakerne beskrev at veien inn i kriminalitet ikke utelukkende handlet om økonomiske behov, men også om ønsket for å høre til og bli sett. I deres ungdomsår, der tilknytningen til skole, arbeid og familie ofte var svak, fremstod vennegjengen som et sted der de ble verdsatt. Fellesskapet ga på den måten en følelse av tilhørighet, beskyttelse og identitet. Som E uttrykte det, ga samholdet i gruppen trygghet, og alle støttet hverandre uansett. Det å delta i felles aktiviteter og samvær med venner skaper opplevelser av fellesskap og tilhørighet, og jevnaldrende utgjør dermed en sentral kilde til unges sosiale forankring (Løvgren & Borch, 2025). For deltakerne med begrenset tilknytning til arenaer der sosiale bånd vanligvis dannes, kan samvær med jevnaldrende derfor få en særlig betydning for dem som kilde til fellesskap og tilhørighet.

Forskning viser at ustabile eller belastede familierelasjoner ofte er en sentral risikofaktor for at unge utvikler kriminalitet (Skjærvø et al., 2024; Nilsson & Estrada, 2009). Likevel peker Estrada et al. (2013) på at risiko også kan forekomme hos ungdommer med stabile og trygge familier, noe som samsvarer med funnene i denne studien. Dersom nærmiljøet preges av kriminalitet, sterke lokale normer og lite tilsyn kan nærområdet ha en regulerende effekt på de unges atferd og indirekte påvirke individers handlinger (Estrada et al., 2013). Samtidig vil det alltid finnes unge i slike levekårsutsatte miljøer som ikke beveger seg inn i kriminalitet. Dette kan forstås som uttrykk for at strukturelle vilkår som fattigdom kan skape rammer, men ikke fullt ut determinerer unges livsløp. De navigerer seg snarere i et spekter mellom kollektive omgivelser og individuelle erfaringer. For å forstå hvorfor noen unge navigerer annerledes enn andre i miljøer der risikoen er høy, kan det være nyttig å se på beskyttelsesfaktorer. Stabile sosiale bånd og deltakelse i arenaer som skole trekkes ofte frem som faktorer som kan gi struktur, tilhørighet og opplevelser av mestring (Estrada et al., 2013).

I datamaterialet kommer det tydelig frem hvordan manglende tilknytning til slike arenaer og sosiale nettverk kan øke sårbarheten. For C handlet ikke veien inn i kriminalitet primært om økonomi, men om betydningen av jevnaldrende: han beskriver hvordan miljøet han var en del av gradvis fikk større innflytelse, og hvordan spenningen og fellesskapet i vennegruppen gjorde at han ble trukket inn i handlinger han ellers ikke ville valgt. Dette innebar også at han mistet en tidligere beskyttende arena, idretten, som tidligere ga ham både struktur og tilhørighet. A beskriver på sin side et skoleløp der bortfall av oppmøte ikke ble fanget opp, noe som viser hvordan fravær av voksne som følger med kan gjøre det lettere å falle ut av sentrale felt for tilhørighet og utvikling. I et teoretisk perspektiv kan dette forstås i lys av Bourdieu, der habitus formes av tidligere erfaringer, men også kan påvirkes når nye relasjoner og situasjoner gir andre perspektiver på hvem man er og hvilke muligheter som fremstår som realistiske (Bourdieu, 1995). For unge som allerede befinner seg i et geografisk og sosialt krevende nærmiljø, kan erfaringen av å bli sett av en voksen og møtt med støtte bidra til å forskyve hvordan de forstår seg selv og sine handlingsalternativer. En slik relasjon kan på den måten tenkes å spille en avgjørende rolle for om unge beveger seg mot eller bort fra utenforskap.

Funnene viser også hvordan enkelte deltakere havnet i situasjoner de egentlig ønsket å unngå fordi de følte seg forpliktet til å støtte vennene sine. Dette kan forstås som et uttrykk for hvor

sterkt behovet for tilhørighet og lojalitet i gruppen var, og hvordan fellesskapet både kan fungere som ressurs og risiko. Ønsket om å høre til og bli sett kan også ses som søken etter sosial anerkjennelse i solidaritetssfæren, der deltakerne opplever verdi gjennom å bli anerkjent som et menneske med egenskaper som betyr noe for fellesskapet de tilhører i (Honneth, 2008). Det kan tolkes som et forsøk på å kompensere for den manglende sosiale verdsettingen de erfarte på arenaer der de ikke opplevde tilhørighet, som skole eller arbeid. Samtidig kan dette forstås som en tilpasning til et sosialt felt der de faktisk hadde mulighet til å oppnå symbolsk kapital (Bourdieu, 1995). Innenfor dette feltet ble egenskaper som lojalitet, styrke og mot tillagt verdi, og fellesskapet ga dermed en form for sosial posisjon og tilhørighet som de tidligere manglet.

Som flere av de andre deltakerne, beskrev også C hvordan fellesskapet i vennegjengen hadde en dobbel rolle. Han fortalte at det ga han tilhørighet, men samtidig trakk han inn i handlinger han egentlig ikke hadde tenkt å være en del av, handlinger som ikke var grunnen til at han i utgangspunktet ble med i gjengen. Lojaliteten som i starten ga mening, ble etter hvert en begrensning ved at den bandt han til destruktive mønstre. Venner og gjenger kan øke risikoen for at unge begår lovbrudd, og de som er involvert i slike miljøer har ofte utfordringer med sosiale relasjoner og en tendens til å miste tilknytning til familie, skole og samfunn (Borch & Kebreab, 2025, s. 178). Funnene står i tydelig sammenheng med det forskningen allerede har vist, da lignende mønstrene kommer frem i deltakerne fortellinger.

Denne dobbeltheten i fellesskapet kan synliggjøre et paradoks ved tilhørighet. På den ene siden gir vennegjengen symbolsk kapital og anerkjennelse i solidaritetssfæren (Bourdieu, 1995; Honneth, 2008), men på den andre siden skjer denne anerkjennelsen innenfor et felt der handlingene som blir begått står i kontrast til andre felts krav og regler. Tilhørigheten og anerkjennelsen deltakerne søker etter forutsetter at de deltar i handlinger som styrker gruppen, også når disse handlingene er kriminelle. Når anerkjennelsen og tilhørigheten i vennegjengen blir sterkere, kan det tenkes at båndene til andre felt, som familie og skole, svekkes ytterligere. Over tid kan dette være med på å skape en opplevelse av at de ulike feltene i ens liv og rundt i samfunnet beveger seg i hver sin retning, noe som igjen kan gjøre det vanskeligere for unge voksne å kjenne tilhørighet og oppnå anerkjennelse i andre sammenhenger. Hvert felt har egne spilleregler og former for kapital som avgjør hva som gir verdi og posisjon, og verdiene som gir status i vennegjengen er ikke nødvendigvis overførbare

til andre felt i samfunnet, noe som kan bidra til å forsterke avstandene mellom dem (Bourdieu, 1995; Flemmen & Ljunggren, 2024).

I datamaterialet fremgår det at behovet for tilhørighet og fellesskap vedvarte også etter soning. C beskrev hvordan forventninger om lojalitet fortsatte å prege han, også under fengselsoppholdet. E og K fortalte at de ønsket å ta avstand fra tidligere miljøer, men samtidig savnet tryggheten og tilhørigheten de hadde erfart der. Mange tidligere innsatte forsøker å fylle tomrommet som oppstår når de bryter med miljøer som tidligere ga dem sosial verdi. For flere handler denne endringsprosessen om å finne nye arenaer for anerkjennelse (Maruna, 2001). Endringsprosessen handler derfor ikke bare om avstand fra tidligere fellesskap, men like mye om å finne nye felt der de kan oppleve tilhørighet. Sett fra et anerkjennelsesperspektiv kan dette ses som et grunnleggende behov for å gjenvinne selvrespekt og følelsen av å være verdifull, noe som forutsetter å bli møtt med tillit og gjensidighet i nye relasjoner (Honneth, 2008; Høilund & Juul, 2015).

Sett opp mot verdigrunnlaget i sosialt arbeid peker dette på viktigheten av relasjonsorientert arbeid i møte med unge som soner. For mange handler rehabilitering ikke først og fremst om å endre atferd, men om å finne nye former for fellesskap som gir positiv anerkjennelse. Sosialarbeidere må derfor forstå tilhørighetens dobbelthet, hvordan den både kan opprettholde kriminalitet og samtidig legge grunnlaget for endring. Et sentralt mål bør være å bidra til at unge voksne får tilgang til nye sosiale nettverk og arenaer hvor de opplever seg sett, respektert og verdsatt. I praksis betyr det å styrke sosial kapital, slik Bourdieu beskriver, og gjenopprette anerkjennelse og respekt, som Honneth vektlegger (Bourdieu, 1995; Honneth, 2008).

Når deltakernes erfaringer ses i lys av teori og tidligere forskning, blir det tydelig at tilhørighet og anerkjennelse henger tett sammen med hvordan soning i ung voksen alder oppleves og får betydning i ettertid. Fellesskapets rolle følger dem gjennom ulike faser av livet - fra trygghet og samhold før soning, til tap av relasjoner under fengselsoppholdet og søken etter nye fellesskap etter løslatelse. Flere av deltakerne beskriver soningserfaringen som en prosess der gamle bånd må brytes, samtidig som behovet for å bli sett og verdsatt forblir like sterkt. Dette understreker at sosial reintegrering ikke bare handler om praktiske forhold som bolig, arbeid og oppfølging, men også om å bli møtt med respekt og anerkjennelse som et helt

menneske. Slik kan soning forstås som en erfaring som enten kan forsterke utenforskap eller åpne nye former for tilhørighet, avhengig av hvilke muligheter for anerkjennelse som finnes i ettertid.

6.2 Systemets grenser – når støtteapparatet svikter

Mens 6.1 belyser de strukturelle og sosiale vilkårene som former veien inn i kriminalitet, viser denne delen hvordan mange unge voksne møter de samme strukturene på nytt etter soning, men denne gangen som barrierer for endring. Deltakerne beskriver en oppfølging som ofte er fragmentert og personavhengig, der ansvaret for å skape sammenheng i livet overlates til den enkelte. Funnene tydeliggjør et gap mellom politiske intensjoner om helhetlig tilbakeføring og den hjelpen som faktisk gis. I 6.2.1 drøftes dette som et uttrykk for et fragmentert system, mens 6.2.2 viser hvordan ansvarsfordeling kan føre til opplevelser av maktesløshet.

6.2.1 Et fragmentert system

Norsk kriminalpolitikk fremhever tilbakeføring til samfunnet som et felles ansvar mellom statlige og kommunale instanser. Målet er en helhetlig straffegjennomføring der kriminalomsorgen har ansvar for å samordne tiltak under og etter soning gjennom samarbeid med relevante tjenester (St.meld. nr. 37, 2007-2008; Justis- og beredskapsdepartementet, 2017). Når soning forstås som en sammenhengende prosess, fra innsettelse til løslatelse, kan det bidra til bedre helse, lavere risiko for kriminalitet og reduserte samfunnskostnader (Kinner & Wang, 2014).

Verken O eller C opplevde at noen tok kontakt eller fulgte dem opp etter løslatelsen, og begge beskrev hvordan de måtte oppsøke skole- og arbeidstilbud uten støtte fra systemet. Til tross for at hjelpeapparatet i prinsippet skal være helhetlig, koordinert og kontinuerlig, viser deltakernes beskrivelser at oppfølgingen i praksis fremstår som tilfeldig og fragmentert. Funnene synliggjør dermed et tydelig gap mellom ideal og realitet. NAV-ansatte uttrykker også bekymring for manglende planlegging før løslatelse, og beskriver hvordan enkelte blir løslatt uten bolig, inntekt eller koordinert oppfølging (Andvig & Karlsson, 2021). I sammenheng med dette kan fraværet av et skole- eller arbeidstilbud ved løslatelse forstås som en krenkelse i solidaritetssfæren. Deltakernes beskriver om ønske etter å mestre jobb, skole eller gjøre nytte for seg, peker på at slike felt kan fungere som viktige kilder til sosial anerkjennelse (Honneth, 2008). Når slike muligheter ikke foreligger, begrenses samtidig

tilgangen til nettopp de kontekstene hvor stabil selvforståelse kan utvikles. Det vil heller ikke kunne gi et grunnlag for økonomisk selvstendighet hos de tidligere innsatte. K er blant de som erfarte dette, og fortalte hvordan økonomien hans og mangelen på støtte etter løslatelsen gjorde at overgangen til samfunnet føltes som å bli “pushet tilbake ut i fattigdom”.

Mens manglende kommunikasjon og samarbeid mellom instanser kan forstås som et organisatorisk problem, får det også tydelige konsekvenser på individnivå. Funnene tyder på at systemsvikten særlig rammer de med lav sosioøkonomisk bakgrunn, noe som kommer til uttrykk når deltakerne beskriver at begrensede økonomiske ressurser og fraværende nettverk gjorde det vanskelig å orientere seg i et uoversiktlig system. K beskrev hvordan den økonomiske situasjonen etter løslatelse gjorde at tanken på kriminalitet lett kunne melde seg som en løsning: “Alt står jo egentlig på penger har jeg merket [...] Når man ikke har noe valg, da er det en veldig lett vei til å bli skyvet tilbake til kriminaliteten”. På motsatt side kan det tenkes at løslatte med bedre økonomiske forutsetninger og flere støttende relasjoner, i større grad har mulighet til å bruke egne ressurser for å kompensere for mangelfull oppfølging. Slik kan systemsvikten sies å ramme ulikt. Selv om rammeverket i prinsippet gjelder alle, gir forskjeller i tilgang til økonomisk og sosial kapital ulike forutsetninger til å håndtere overgangen ut av fengsel. Ulik tilgang til hjelp etter løslatelse som følge av forskjeller i personlige ressurser, utfordrer også prinsippet om likeverd, en kjerneverdi i sosialt arbeid som vektlegger like muligheter uavhengig av ens bakgrunn (FO, 2019; 2023).

Bourdieu's begrep om felt kan i tillegg bidra til å belyse hvordan denne ubalansen i systemet opprettholdes i praksis. Hvert felt, som kriminalomsorgen, NAV og utdanningssystemet, har sine egne spilleregler, språk og former for kapital som gir verdi (Flemmen & Ljunggren, 2024). For unge voksne som nylig har sonet kan det være krevende å bevege seg mellom disse feltene, særlig når de mangler den symbolske og kulturelle kapitalen som kreves for å forstå eller bli forstått i møte med byråkratiet. Når de institusjonelle systemene ikke samarbeider, overlates ansvaret til individet selv, som må oversette og forhandle mellom ulike systemer. Dette krever både ressurser, tillit og ulike former for kapital – noe mange av deltakerne ikke opplevde å ha. Slik kan det som i utgangspunktet skulle fungere som et sikkerhetsnett, i stedet fremstå som en labyrint av krav, forventninger og uklare ansvarslinjer. For mange av deltakerne ble derfor overgangen ut av fengsel ikke bare en vei mot frihet, men også en inngang til et nytt felt de ikke hadde lært reglene til. Dette perspektivet synliggjør på

den måten hvordan unge voksne med soningserfaring må navigere i et sosialt rom der makt, ulikhet og begrenset kapital innskrenker handlingsrommet deres også etter løslatelse.

Forskning fremhever imidlertid betydningen av relasjoner, tillit og fysisk tilstedeværelse av NAV-ansatte som faktorer som bidrar til å redusere avstanden mellom system og individ. Når løslatte møtte NAV-ansatte som var tilgjengelige og kjente situasjonen deres, ble samarbeidet mulig og tilliten mellom partene gradvis gjenoppbygd (Andvig & Karlsson, 2021). Et lignende trekk kommer frem i erfaringen til E, når han fortalte om en NAV-ansatt som pleide å besøke fengselet for å gi han konkret støtte i forkant av løslatelsen: “En dame fra NAV pleide å komme innom fengselet [...] Hun hjalp med å få kontakt med folk utenfor så jobb og sånt var klart når du kom ut.” Slik praksis viser hvordan praktisk og relasjonell støtte kan skape kontinuitet der systemet ellers fremstår oppdelt, og delvis kompensere for mangler i strukturelle rutiner. Til tross for et politisk ønske om helhet, kontinuitet og tverrfaglig samarbeid, beskriver flere av deltakerne at hjelpen fra systemet samlet sett fremstår lite samordnet. Misforholdet mellom velferdsstatens mandat og den faktiske oppfølgingen mange tidligere innsatte møter på, kan gjøre at veien deres videre blir preget av usikkerhet og mistillit. Når støtten uteblir, kan overgangen fra fengsel til samfunn risikere å ikke bli et løft mot selvstendighet, men fortsettelse av utryggheten de allerede kjenner på. For deltakerne kan dette innebære at løslatelsen ikke nødvendigvis representerer frihet, men snarere et nytt møte med de samme barrierene – bare utenfor murene. For unge voksne som allerede befinner seg i samfunnets ytterkanter, handler overgangen ut av fengsel i så fall mindre om individuell vilje til endring, og mer om hvordan systemet møter, eller unnlater å møte, de strukturelle utfordringene som preger livene deres.

6.2.2 Ansvar uten mulighet

Slik deltakernes beskrivelser viser, handlet utfordringene i overgangen til samfunnet ikke bare om mangel på ressurser, men også om hvordan ansvar fordeles. Flere opplevde at ingen aktør tok tydelig ansvar for å koordinere oppfølgingen deres under fengselsoppholdet, og at ansvaret for å håndtere komplekse krav og valg ble lagt på dem som enkeltpersoner. Et gjennomgående poeng for flere handlet også om hvordan de ble møtt med forventningen om å "klare seg" etter løslatelse, uten at det fantes et helhetlig system som fulgte dem opp. Erfaringene fra fengselstiden, der de måtte etterspørre skole, arbeid og samtaler på eget initiativ, gjentok seg også etter løslatelsen.

Som beskrevet i innledningen legger straffegjennomføringsloven § 41 et særlig ansvar på kriminalomsorgen for å forberede løslatelse og sikre kontakt med relevante tjenester (Kriminalomsorgen, 2017). I lys av dette blir deltakernes erfaringer med uforutsigbar og personavhengig oppfølging et tydelig eksempel på gapet mellom lovverk og praksis. Når grunnleggende prosedyrer for tilbakeføringsarbeidet i liten grad gjennomføres, og sikkerhetsarbeidet i fengslene får større fokus enn rehabilitering (Kriminalomsorgen, 2021), risikerer de løslatte å måtte orientere seg i et lite koordinert system. For flere innebar dette at motivasjonen til å skape endring gradvis ble svekket. Som O uttrykte det, kan fraværet av struktur og tilrettelegging gjøre veien tilbake til gamle mønstre kort, fordi alt annet oppleves fjernt og uoppnåelig. Dette samsvarer med forskning som viser at brudd i koordineringen mellom kriminalomsorgen og kommunale tjenester kan gjøre overgangsfasen mer sårbar og øke risikoen for tilbakefall (Andvig & Karlsson, 2021).

Mens straffegjennomføringsloven fastsetter klare føringer for kriminalomsorgens ansvar i løslatelsesprosessen, viser nyere rapporter fra kriminalomsorgen at etatens evne til å sikre helhet og koordinering i praksis fortsatt er begrenset (Kriminalomsorgen, 2021). For sosialarbeidere skaper dette et etisk og faglig dilemma. FO (2023) fremhever at sosialfaglig arbeid skal bygge på respekt for individets verdier og mulighet til å ta styring over egen livssituasjon. Når systemet som skal sikre helhet og samhandling da ikke fungerer, blir det krevende å realisere disse verdiene i praksis. Manglende koordinering fører til at sosialarbeidere i mindre grad kan følge opp slik de ønsker, og ansvaret for endring og fremgang skyves nok en gang over på den enkelte. For den løslatte kan dette innebære en opplevelse av økt ansvar uten tilstrekkelig støtte, noe som ytterligere kan svekke opplevelsen av mestring og kontroll i en allerede sårbar overgangsfase.

Tidligere forskning viser at flere tidligere innsatte først opplevde å bli tatt på alvor og få reell hjelp fra NAV når en fagperson fungerte som mellomledd og "gikk god for" deres behov (Andvig & Karlsson, 2021). At hjelpen i flere tilfeller er avhengig av en mellomperson, synliggjør hvordan tillit blir en forutsetning for å få tilgang på støtte, noe som igjen gjør hjelpen mindre tilgjengelig for alle. Dette kan samtidig forstås som en form for krenkelse i den rettslige sfæren, ved at tidligere innsatte ikke møtes som et fullt verdig rettighetssubjekt (Honneth, 2008), men som noen som først må valideres av andre for å få tilgang til ytelser de

allerede har krav på. Når retten til støtte blir betinget av tredjeparts bekreftelse, vil relasjonen mellom bruker og tjenesteapparat også kunne endres. Det skaper et handlingsrom hvor enkelte får bistand, mens andre ikke når gjennom, uten at forskjellene nødvendigvis reflekterer reelle behov. Selv om erfaringen av hjelp fra en fagperson kan være positiv, viser deltakernes ulike opplevelser at denne hjelpen ikke er en selvfølge å få. Når tilgang til støtte blir personavhengig, kan det oppstå en form for uforutsigbarhet som igjen legger mer ansvar på den enkelte. Dette skaper et paradoks der friheten etter løslatelse fortsatt er betinget av andres vurderinger, og der byrden av å skulle klare seg selv øker i takt med fraværet av støtte.

6.3 Identitet i møte med samfunnet

Overgangen ut av fengsel handler ikke bare om å bli fri, men om få finne en ny plass i et samfunn som allerede har en oppfatning av hvem man er. Deltakerne beskriver erfaringer med stigma, mistillit og begrensede muligheter, samtidig som de ønsker å ta ansvar og bygge et nytt liv. Identitet formes dermed i spennet mellom egen endringsvilje og samfunnets blikk, der anerkjennelse kan være en viktig faktor. Honneths (2008) teori synliggjør hvordan selvrespekt og verdighet forutsetter bekreftelse fra andre, mens Goffman (2009) viser hvordan stigma reduserer sosial verdi. Samtidig bidrar Bourdieu (1995) til å forstå hvordan manglende kapital kan gjøre nye arenaer vanskelig å trenge inn i. Funnene peker dermed på hvordan stigma både virker som sosial og strukturell begrensning, samtidig som erfaringer med anerkjennelse kan åpne nye mulighetsrom.

6.3.1 Stigma etter soning

Et gjennomgående funn i datamaterialet er opplevelsen av å måtte bevise at de har endret seg, uten å bli trodd på. A uttrykte det slik: «Det føles som jeg alltid måtte bevise at jeg hadde forandret meg, men folk så bare den gamle meg», og K utdyper: «Jeg prøver å gjøre opp for meg nå, men folk tror fortsatt jeg er han gamle K [...] Det er vanskelig å forklare hvor mye man har endret seg når folk ikke vil se det.» Slike utsagn viser hvordan fortiden fortsetter å definere dem i nåtid, til tross for ønske om å leve annerledes. Forskning viser at mange løslatte opplever lignende mønstre, der de møter både et hjelpeapparat og et samfunn som er preget av mistillit og skepsis (Andvig & Karlsson, 2021). Dette kan forstås som at deltakerne tilskrives en ødelagt identitet, når det oppstår et misforhold mellom hvordan de oppfatter seg selv, og hvordan samfunnet ser på dem (Goffman, 2009). Hvis man stadig må forholde seg til

samfunnets forventninger til hvordan en tidligere innsatt skal være, kan det tenkes at samfunnet hemmer mulighetene for å etablere en ny og mer positiv selvforståelse og identitet.

Deltakernes erfaringer med å ikke bli trodd kan også forstås som et uttrykk for manglende anerkjennelse, der fravær av tillit og bekreftelse kan bidra til å opprettholde følelsen av å ikke være en del av samfunnet (Honneth, 2008). Personer som bærer på et stigma og en ødelagt identitet må ofte håndtere dette gjennom ulike strategier for å gjenvinne sosial verdi (Goffman, 2009). For deltakerne viser dette seg i behovet for å stadig bevise og forklare at de har forandret seg, noe som samsvarer med forskning som viser hvordan unge med fengsels erfaring ofte møtes med forventninger om tilbakefall, og vurderes fra deres tidligere handlinger. Også når de forsøker å leve annerledes (Skjærvø et al., 2024). Det igjen kan illustrere et paradoks, ved at de må vise at de har endret seg for å bli akseptert, men i det fortiden blir kjent så risikerer de å bli redusert til nettopp det. Å håndtere en ødelagt identitet kan dermed bli et kontinuerlig arbeid for å skape sammenheng mellom hvem de var og hvem de ønsker å være – i møte med et samfunn som ikke fullt ut anerkjenner forandringen.

Funnene viser også hvordan stigma slår inn som konkrete begrensninger i utdanning og arbeid. Dette kommer tydelig frem når O opplevde å bli avvist fra ønsket utdanningsløp fordi fortiden ble lagt til grunn for vurderingen av hva som var «passende». Forskning viser at unge som har med seg både fengsels erfaring og tidligere utenforskap fra skole og arbeid, har økt risiko for langvarig marginalisering (Estrada, 2013; Nilsson & Estrada, 2009; Skjærvø et al., 2024). Dette viser hvordan stigma ikke bare handler om holdninger, men også faktiske barrierer i møte med samfunnet. Goffman (2009) viser hvordan stigmatiserte personer risikerer å bli redusert til sin tidligere status, uavhengig av hvorvidt denne er relevant for den nye situasjonen. Dette kommer til uttrykk i O sin erfaring, der fortiden får en styrende funksjon ved å definere hvilke muligheter som anses som realistiske eller akseptable. På den måten kan stigma manifestere seg gjennom systemets rutiner og vurderinger. Selv om skolens hensikt kan være å ivareta bestemte hensyn eller retningslinjer, kan resultatet likevel bli at forskjellen mellom de som har sonet og de som ikke har det, opprettholdes gjennom institusjonelle praksiser som verdsetter visse former for kapital og ekskluderer andre (Bourdieu, 1995).

Behovet for å beskytte seg mot stempeling kommer tydelig fram hos E når han fortalte: «Jeg måtte bare finne på en uskyldig grunn da jeg skulle inn og sone, fordi folk dømmer deg [...] Kollegaer prøvde å grave og lage teorier om at jeg satt inne». Dette viser hvordan opplevelsen av stigma ikke bare handler om ytre avvisning som for eksempel på skolen, men også om en indre årvåkenhet der man kontinuerlig må vurdere hva som kan deles og med hvem. På arbeidsplassen håndterte E risikoen for å bli avslørt gjennom det Goffman (2009) omtaler som passing, altså å fremstå som normal ved å skjule sitt stigma. En slik strategi kan gi midlertidig beskyttelse, men innebærer også en vedvarende frykt for å bli avslørt. Over tid kan det påvirke hverdagslivet og føre til et slags dobbeltliv, der man holder informasjon adskilt mellom ulike sosiale arenaer (Goffman, 2009).

At E opplever behov for å skjule sin bakgrunn, kan forstås som en måte å navigere i sosiale situasjoner der informasjon om fortiden kan endre andres oppfatning av han. Goffman (2009) beskriver hvordan personer som er potensielt miskrediterbare ofte utvikler strategier for å beskytte seg mot tap av sosial status. Slik håndtering kan sees som en tilpasning til et sosialt miljø der tidligere erfaringer kan få betydning for nåværende roller og relasjoner. Samtidig kan det vise hvordan stigma også virker på et relasjonelt nivå, ved at frykten for avsløring kan påvirke samhandlingen mellom individet og omgivelsene. På den måten kan man forstå at E ikke forsøker å bedra omgivelsene sine, men å beskytte den sosiale situasjonen han har på jobb mot fordommer og mistillit. Det illustrer også hvordan ansvaret for å håndtere andres reaksjoner flyttes over på den stigmatiserte, som må forutse og regulere situasjoner der fortiden deres kan bli relevant.

Selv om deltakerne ofte opplever at systemet ikke fullt ut viser dem tillit, kan dette tillitsbruddet også virke gjensidig. Forskning viser at politioppmerksomhet og sosial profilering er et gjennomgående tema for mange unge menn, særlig gjennom stopp-og-sjekk-kontroller som bidrar til å bygge opp mistillit til myndighetsapparatet (Lundeberg & Johnsen, 2019). Dette samsvarer med Ks erfaringer, der han forteller at han gjentatte ganger har blitt stoppet av politiet uten tydelig grunn:

Jeg har mange ganger blitt stoppet av politiet fordi jeg passer beskrivelsen av en de er ute etter. Samtidig kan beskrivelsen bare være en sånn og sånn kledd mann, men hvorfor blir jeg stoppet og ikke den etniske norske mannen som også er ute og går på

den samme gaten som meg?

Slike mønstre kan forstås som situasjoner der man på forhånd blir tilskrevet en form for risiko.

Gjennom en habitus-linse kan gjentatte erfaringer av denne typen over tid forme et tolkningsmønster for hvordan man forventer å bli møtt av systemet. Lundeberg og Johnsen (2019) viser også hvordan unge menn som jevnlig møtes med mistanke kan begynne å internalisere omgivelsenes vurderinger og gradvis forstå seg selv gjennom de negative kategoriene de tilskrives. Dette gir gjenklang i Os erfaringer. Han beskriver hvordan ønsket om å bruke sine erfaringer i møte med andre ble møtt med avvisning da han fikk beskjed om at helse- og oppvekstfag «ikke var noe for ham». O opplevde dette som en form for stempeling: *«Da følte jeg også at man bare blir stemplet på grunn av ting man har gjort tidligere, selv om jeg er den samme personen som de egentlig kjenner.»*

Når politiet og felt som skolen signaliserer mistillit, kan dette dermed ikke bare svekke tilliten til systemet, men også prege hvordan den enkelte møter andre institusjoner i samfunnet, som NAV eller kriminalomsorgen, etter løslatelse. I lys av både forskning og deltakernes beskrivelser kan slike erfaringer forstås som noe som former forventningsbildet deres, og i enkelte tilfeller også hvilke muligheter de oppfatter som reelle i møte med hjelpeapparatet.

Samlet sett viser funnene at stigma etter soning ikke bare handler om enkeltstående fordommer, men om en vedvarende prosess der fortiden stadig gjøres relevant i nåtiden. Deltakerne forholder seg kontinuerlig til rollen som tidligere innsatt og utvikler ulike strategier for å håndtere hvordan de blir oppfattet. Hvis muligheten for å bli sett som endret blir begrenset, kan det få betydning for hvordan livet formes etter soning, både sosialt og personlig. Deltakerne jobber hele tiden med å forene fortiden med nåtiden for å kunne leve videre med erfaringen fra fengsel. Dette synliggjør hvordan stigma kan påvirke overgangen fra soning til samfunnsdeltakelse. Et tema som utdypes videre i neste del, er hvordan relasjoner og anerkjennelse kan være sentrale faktorer i utviklingen av en ny identitet.

6.3.2 Relasjoner i overgangsfasen

Funnene i 5.3.2 beskriver hvordan familie trer tydelig frem som den viktigste støtten for deltakerne, både under soning og i tiden etter. E sier: «Det var de som var med meg uansett hva, som ga med den støtten og som gråt for meg». A beskriver at tankene under soning ofte kretset rundt om familien hadde det bra, og at moren var den han stolte mest på: «Det var egentlig bare moren min jeg stolte på. Hun prøvde alltid å dra meg ut av det, men jeg hørte ikke før det var for sent». Samtidig peker O på at det ikke bare er han selv som berøres: «Det har kanskje påvirket familien min mest [...] De også blir påvirket av det som skjer med meg».

Tidligere forskning viser at mange unge som soner har erfaringer med ustabile oppvekstforhold og begrenset støtte i familie (Skjærvø et al., 2024; Estrada et al., 2013). I lys av dette fremstår det som interessant at funnene likevel beskriver familien som en sentral ressurs. Skjærvø et al. (2024) fremhever at tiltak som involverer familie og nære relasjoner ofte har betydning for unges rehabiliteringsprosess og for overgangen ut av fengsel. Forskning på overgang etter soning peker også på at relasjoner preget av tillit og kontinuitet kan fungere som viktige «broer» i møte med et fragmentert hjelpeapparat (Andvig & Karlsson, 2021). Hva slags støtte man får utenfor murene blir også ofte avgjørende for hvordan unge klarer seg videre, selv om livsbetingelsene i utgangspunktet er krevende (Poots & Sten-Gahmberg, 2024).

Det funnene beskriver er hvordan kjærlighetssfæren virker i praksis. Deltakerne forteller om hvordan deres nære relasjoner gir en emosjonell trygghet og grunnlag for selvtillit (Honneth, 2008; Høilund & Juul, 2015). Når E og A fremhever familiens støtte kan dette ses som erfaringer der de fortsatt opplever å være verdifulle for noen, til tross for stigma knyttet til fengsel. Slik kjærlighetsbasert anerkjennelse kan ses som et motstykke til den ødelagte identiteten som kan komme gjennom å bære det stigmaet. Samtidig kan familierelasjonene forstås som en form for sosial kapital, der tilgangen til omsorg, praktisk hjelp og følelsesmessig støtte inngår i de ressursene som er tilgjengelig etter løslatelse (Bourdieu, 1995). I lys av dette kan familierelasjonene forstås som et viktig fundament i deltakernes identitetsarbeid etter soning, uten at de nødvendigvis opphever sårbarheten. Ulik tilgang til stabil sosial kapital kan dermed gi ulike utgangspunkt etter løslatelse. For noen kan familien mobiliseres som ressurs, mens andre i mindre grad har den samme muligheten.

Det er samtidig verdt å merke at familien ikke alltid fungerer som en entydig ressurs. Forskning viser at nære relasjoner også kan være preget av konflikt, utrygghet eller belastninger knyttet til rus og psykisk helse (Estrada et al., 2013; Skjærvø et al., 2024). Selv om deltakerne i denne studien i stor grad beskriver familien som en kilde til støtte og anerkjennelse, gjenspeiler ikke dette nødvendigvis bredden av erfaringer blant unge voksne som soner. For noen kan familien mobiliseres som ressurs, mens andre i mindre grad har den samme muligheten. Her kunne et større og mer variert utvalg av deltakere synliggjort hvordan ulike typer familiebakgrunn påvirker risiko, sårbarhet og støtte i overgangsfasen etter soning.

For deltakerne kommer det sammensatte bildet av familien frem i beskrivelsene av effekten soningen har hatt på deres nærmeste. Fortellingene til E, A og O viser at støttende familierelasjoner også kan romme bekymring, slitasje og ambivalens, særlig når lovbrudd og fengsling preger dynamikken over tid. Familien kan dermed representere omsorg og fungere som et ankerfeste for tilhørighet og stabilitet, men samtidig bære på belastninger knyttet til skyld, skuffelse eller frykt for nye lovbrudd. Som nevnt gir kjærlighetssfæren grunnlag for selvtillit fordi den bygger på nære, emosjonelle bånd. Når disse intime båndene belastes, kan krenkelser derfor kjennes ekstra smertefulle (Høilund & Juul, 2015). Når familien betyr mye, kan det å skuffe dem oppleves av deltakerne som et brudd i kjærlighetssfæren, fordi det kan utløse følelser av å ikke strekke til i relasjonen.

Når deltakerne beskriver vennskap trer et mer sammensatt bilde frem. O forteller at «med venner så føler man ikke at ting har forandret seg [...] og da sklir man inn i de gamle vanene igjen». For C ble soningen derimot et skille i relasjonene: «Mange av de jeg trodde var vennene mine, hørte jeg aldri fra igjen [...] Det var vondt, men kanskje like greit». I forskning beskrives jevnaldrende nettverk som både en mulig støtte og en betydelig risikofaktor, særlig når miljøene er preget av kriminalitet og marginalisering (Estrada et al., 2013; Nilsson & Estrada, 2009; Skjærvø et al., 2024). Samtidig vises det til at noen unge beveger seg ut av slike miljøer og inn i mer stabile livsbaner, mens andre i større grad blir værende i eller vender tilbake til de samme nettverkene (Nilsson & Estrada, 2009; Poots & Sten-Gahmberg, 2024).

Solidaritetssfæren viser til hvordan fellesskap gir sosial verdsetting, noe som kan belyse vennskap som arenaer for anerkjennelse (Honneth, 2008). Når O beskriver at ingenting

forandret seg i møte med venner, kan dette tolkes som at han fortsatt tilskrives verdi i et kjent fellesskap. Det kan forstås som at slike miljøer fungerer som et tilfluktsrom, der stigma i liten er relevant, samtidig som tidligere roller og handlingsmønstre lett videreføres. Fengsling av unge innebærer et brudd med familie og vennekrets, noe som kan oppleves som en krenkelse av sentrale sosiale bånd (Fransson et al., 2025). For C kan tapet av venner også forstås som et brudd i solidaritetssfæren og et tap av et fellesskap han tidligere var en del av. Bourdieu (1995) kan supplere dette med et blikk på vennskap som sosial kapital, der både tap og fornyelse av nettverk endrer hvilke ressurser som står til disposisjon. Slik kan vennskap etter soning både bidra til kontinuitet og gjøre endring vanskeligere, eller åpne opp for nye former for tilhørighet.

K beskriver hvordan relasjoner etter løslatelse blir gjenstand for mer bevisst sortering: «For meg handler det om å være bevisst hvem jeg har rundt meg og hva jeg slipper inn». A sin vektlegging av morens betydning, og C sin refleksjon om at bortfallet av enkelte venner «kanskje var like greit», peker i samme retning av at relasjoner vurderes på nye måter. Studier av overgang etter soning viser at mange tidligere innsatte står i et spenn der de både skal håndtere strukturelle utfordringer og ta relasjonelle valg i hverdagen (Andvig & Karlsson, 2021; Skjærvø et al., 2024). Poots og Sten-Gahmberg (2024) viser også at unge som etablerer nye tilknytninger til utdanning, arbeid og mer stabile nettverk, ofte får andre muligheter enn dem som forblir i miljøer preget av utenforskap.

K sitt fokus på å være mer selektiv med venner kan forstås som et forsøk på å søke relasjoner som gir lignende former for anerkjennelse som han hadde tidligere, der selvtillit, selvrespekt og selvverd kan styrkes på samme tid (Honneth, 2008). Samtidig tydeliggjør Goffman (2009) hvordan personer med stigma hele tiden vurderer hvilke relasjoner og situasjoner som innebærer risiko for å bli redusert til sin fengsels erfaring. Selektiviteten rundt venner kan også være betinget av habitus og kapital, da hvilke relasjoner det faktisk er mulig å velge, avhenger av hvilke felt man har tilgang til, og hvilke ressurser som kan mobiliseres (Bourdieu, 1995). Deltakernes beskrivelser kan dermed forstås som uttrykk for relasjonelt identitetsarbeid, der de forsøker å skape sammenheng mellom hvem de har vært, og hvem de ønsker å være, gjennom måten de forholder seg til familie og venner på. Samtidig synliggjør dette hvordan deltakerne kontinuerlig beveger seg mellom relasjoner som både kan være støttende og

krevenne, og hvordan arbeidet med egen identitet kan åpne muligheter, men også innebære en sårbarhet i tiden etter soning.

7 Avslutning

Denne studien har undersøkt hvordan unge voksne mellom 18 og 25 erfarer å sone i fengsel, og hvordan denne erfaringen påvirker livet deres i ettertid. Funnene viser at overgangen mellom ungdomstid og voksenliv, kombinert med et fengselsopphold, innebærer et krysspress av forventninger, roller og strukturelle rammer som former muligheten for videre livsutfoldelse. Deltakernes fortellinger peker i retning av et system preget av både brudd og fravær av støtte, der ansvaret ofte individualiseres heller enn å fordeles gjennom koordinert innsats.

Gjennom analysen trer tre sammenvevde temaer frem som sentrale for å forstå deltakernes erfaringer med soning og tiden etter. I første omgang viser funnene hvordan veien inn i kriminalitet var tett knyttet til økonomiske rammevilkår, marginalisering og behovet for tilhørighet. Disse behovene danner et bakteppe som også preger hvordan deltakerne møter utfordringer senere. For det andre tydeliggjør analysen hvordan overgangen fra fengsel til samfunn preges av betydelige barrierer, særlig fravær av koordinert støtte, lite tilrettelegging for skole og arbeid, og et hjelpeapparat som ikke fremstår helhetlig. Det tredje temaet handler om selvforståelsen og nettverk, der erfaringer med stemping, begrensede muligheter og ambivalente relasjoner påvirker hvordan de navigerer identitet og orienterer seg videre i livet. Sammen viser disse tre temaene hvordan opplevelser før, under og etter soning virker sammen og former mulighetsrommet for unge voksne i tiden etter løslatelse.

Ved å drøfte funnene i lys av tidligere forskning og teoretiske perspektiver, blir det tydelig hvordan strukturelle forhold setter rammer for unges handlingsrom. Perspektiver fra anerkjennelsesteori synliggjør hvordan kjærlighet, rettigheter og solidaritet kan styrke eller undergrave muligheten for en positiv utvikling etter soning, avhengig av hvordan unge møtes av ulike instanser, nettverk og samfunn. Samtidig bidrar Goffmans forståelse av stigma til å belyse hvordan fengsels erfaringen ikke avsluttes ved løslatelse, men kan følge individet inn i nye møter med arbeid, utdanning og relasjoner. At deltakerne beskriver behovet for å kontinuerlig bevise at de har endret seg, viser hvordan stigma kan bli en del av deres sosiale identitet også i situasjoner der de aktivt søker en ny retning.

Tidligere forskning gir oss mye kunnskap om blant annet hvem de unge innsatte er og hvilke risikofaktorer de bærer med seg, i tillegg til registerdata som viser sammenhenger mellom sosiale forhold, kriminalitet og tilbakefall. Et sentralt bidrag i denne studien er at den gir stemme til unge voksne som selv har erfart fengsling, og som beskriver opplevelsen av soning i en sårbar periode av livet sitt. Studien viser også hvordan manglende koordinering etter løslatelse kan skape nye barrierer, samtidig som relasjoner og anerkjennelse kan virke både støttende og krevende. Den tydeliggjør også hvordan sosial posisjon og tilhørighet kan bidra til tilbakefall så vel som til endring. Slik kunnskap kan være relevant for sosialt arbeid som felt, da det ofte befinner seg i skjæringspunktet mellom individuelle behov og strukturelle rammer. Samtidig vil funnene, som en kvalitativ studie med fem deltakere, ikke være generaliserbare til alle unge voksne med fengsels erfaring. Deltakernes historier er unike og formet av deres sosiale bakgrunn, tilhørighet og livssituasjon, noe som begrenser overføringsverdien.

Funnene peker på flere mulige retninger for videre forskning. Et naturlig utgangspunkt kan være å undersøke hvordan unge voksne med fengsels erfaring fra ulike geografiske og sosioøkonomiske kontekster opplever både soning og tiden etterpå, for å belyse likheter og variasjoner i erfaringer. Studien understreker også hvor viktig det er å inkludere unge voksnes egne stemmer i kunnskapsutviklingen. Fremtidig forskning som i større grad tar utgangspunkt i deltakernes egne perspektiver kan gi et mer presist bilde av hvilke tiltak som faktisk oppleves som hjelpsomme. Videre kan det være interessant å utforske temaet fra et tjenesteperspektiv, og se nærmere på hvordan ansatte i NAV, barnevern og kriminalomsorg forstår sitt ansvar, og hvilke faktorer som påvirker samarbeidet rundt unge voksne etter løslatelse.

Litteraturliste

- Alvesson, M., & Sköldberg, K. (2018). *Reflexive Methodology* (3. utg.). Sage.
- Andvig, E., & Karlsson, B. (2021). Samordnede velferdstjenester til personer etter soning – glippsoner og broer. *Tidsskrift for velferdsforskning*, 24(3), 1 – 14.
<https://doi.org/10.18261/issn.2464-3076-2021-03-01>
- Ashkar, P. J. & Kenny, D. T. (2008). Views From the Inside: Young Offenders' Subjective Experiences of Incarceration. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 52(5), 584 – 597.
<https://doi.org/10.1177/0306624X08314181>
- Berger, R. (2013). Now I see it, now I don't: researcher's position and reflexivity in qualitative research. *Qualitative Research*, 15(2), 219-234.
<https://doi.org/10.1177/1468794112468475>
- Borch, A. & Kebreab, L. (2025). Kriminalitet som tilhørighetspraksis: En studie blant unge i Oslo øst. I A. Borch & O. R. Bilgrei (Red.), *Barns tilhørighet blant mennesker og ting* (s. 173 – 195). Cappelen Damm Forskning.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. I J. G. Richardson (red.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* (s. 241 – 258). Greenwood Press.
- Bourdieu, P. (1995). *Distinksjonen: en sosiologisk kritikk av dømmekraften*. Pax forlag.
- Braun, V. & Clarke, V. (2020). One size fits all? What counts as quality practice in (reflexive) thematic analysis? *Qualitative Research in Psychology*, 18(3), 328–352.
<https://doi.org/10.1080/14780887.2020.1769238>
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Bryman, A. (2016). *Social research methods* (5. utg.). Oxford University Press.

Dahlgren, K. & J. Ljunggren, J. (2010). Klasse: begrep, skjema og debatt. I K. Dahlgren & J. Ljunggren (red.), *Klassebilder: Ulikhet og sosial mobilitet i Norge* (s. 13 – 27). Universitetsforlaget.

Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora. (2021). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap og humaniora*. De nasjonale forskningsetiske komiteene. <https://www.forskningsetikk.no/retningslinjer/hum-sam/forskningsetiske-retningslinjer-for-samfunnsvitenskap-og-humaniora/>

Estrada, F. (2013). *Unga och brott i Sverige: Underlagsrapport till Barns och ungas hälsa, vård och omsorg* (Artikelnr 2013-5-37). Socialstyrelsen. Hentet fra <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:627145/FULLTEXT01.pdf>

Fellesorganisasjonen. (2023). *Yrkesetisk grunnlagsdokument*. Fellesorganisasjonen. <https://www.fo.no/content/uploads/sites/2/2024/01/Yrkesetisk-grunnlagsdokument-bokmal.pdf>

Finlay, L. (2002). "Outing" the researcher: The provenance, process and practice of reflexivity. *Qualitative Health Research*, 12(4), 531–545. <https://doi.org/10.1177/104973202129120052>

Flemmen, M. & Ljunggren, J. (2024). *Klasse: En innføring*. Universitetsforlaget.

Fransson, E., Johnsen, B., & Pape, H. (2025). Fengselsarkitektur og unge menneskers tilblivelse. I E. Fransson, S. Gaarder & I. R. Lundeborg (Red.), *Barn, unge og straffegjennomføring* (s. 207–234). Cappelen Damm Akademisk.

Furuseth I. & Everett E. U. (2020). *Masteroppgaven: Hvordan begynne – og fullføre*. Universitetsforlaget.

Goffman, E. (2009). *Stigma: om afvigerens sociale identitet* (2. utg.). Samfundslitteratur.

- Honneth, A. (1995). *The struggle for recognition: The moral grammar of social conflicts*. Polity Press.
- Honneth, A. (2008). *Kamp om anerkjennelse: om de sosiale konfliktenes moralske grammatikk*. Pax.
- Høilund, P. & Juul, S. (2015). *Anerkendelse og dømmekraft i socialt arbejde* (2. utg.). Hans Reitzels forlag.
- Jacobsen, D. I. (2022). *Hvordan gjennomføre undersøkelser? Innføring i samfunnsvitenskapelig metode* (4. utg.). Cappelen Damm akademisk.
- Johannessen, A., Christoffersen, L. & Tufte, P.A (2020). *Forskningsmetode for økonomisk-administrative fag* (4. utg.). Abstrakt.
- Johannessen, A., Tufte, P.A. & Christoffersen, L. (2021). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode* (6. utg.). Abstrakt.
- Jordet, A. N. (2021, 26. oktober). Anerkjennelse. En forutsetning for læring, deltakelse og psykisk helse [PowerPoint-presentasjon]. Norsk trygdemedisinsk forening. Hentet fra: <https://www.legeforeningen.no/contentassets/37bab5e8dc2441e4b127e1eedc55678a/a/nerkjennelse-norsk-trygdemedisinsk-forening-261021-arne-n-jordet.pdf>
- Justis- og beredskapsdepartementet (2017). *Redusert tilbakefall til ny kriminalitet. Nasjonal strategi for samordnet tilbakeføring etter gjennomført straff 2017–2021*. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/reduert-tilbakefall-til-ny-kriminalitet/id2556905/>
- Kinner, S. A. & Wang, E.A. (2014). The case for improving the health of ex-prisoners. *American Journal of Public Health*, 104(8), 1352–1355. <https://doi.org/10.2105/AJPH.2014.301883>

- Kriminalomsorgen. (2021). *Fagstrategi om unge domfelte og innsatte i alderen 18-24*.
<https://img3.custompublish.com/getfile.php/4862405.823.ubkljwwkjiajs/Kriminalomsorgens+fagstrategi+om+unge+domfelte+og+innsatte+18+-+24+%C3%A5r+Endelig+ver.pdf?return=www.kriminalomsorgen.no>
- Kriminalomsorgens høyskole og utdanningscenter KRUS. (2022). *Unge voksne i kriminalomsorgen – Sammen om tilbakeføring: Nyttig kunnskap for utvikling av praksis*.
<https://img3.custompublish.com/getfile.php/5033297.2673.akbmupqajwskk7/Rapport%2Bom%2Bunge%2Bvoksne%2Bi%2Bkriminalomsorgen.pdf?return=www.krus.no>
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju* (3. utg.). Gyldendal akademisk.
- Lundeberg, I. R. & Johnsen, B. (2025). Straffesyn blant unge domfelte. I E. Fransson, S. Gaarder & I. R. Lundeberg (Red.), *Barn, unge og straffegjennomføring* (s. 407–430). Cappelen Damm Akademisk.
- Løvgren, M. & Borch, A. (2025). Tilhørighetens pris: Barn og unge fra familier med lav inntekt. I A. Borch & O. R. Bilgrei (Red.), *Barns tilhørighet blant mennesker og ting* (Kap. 2, s. 29–52). Cappelen Damm Forskning.
- Malterud, K. (2017). *Kvalitative forskningsmetoder for medisin og helsefag* (4. utg.). Universitetsforlaget.
- Martinsen K. H. & Ellingsen T. I. (2019). Sosionom – hvem er vi og hva gjør vi? I K. H. Martinsen, I. T. Ellingsen & E. Strøm (Red.), *Sosionom: Relasjoner og muligheter*. (s. 9 – 19). Fellesorganisasjonen.
- Maruna, S. (2001). *Making good: How ex-convicts reform and rebuild their lives*. American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/10430-000>

- Meld. St. 34 (2020 – 2021). *Sammen mot barne-, ungdoms- og gjengkriminalitet*. Justis- og beredskapsdepartementet.
<https://www.regjeringen.no/contentassets/d49ad5d168fc46b0bf0f4be0830d2169/no/pdfs/stm202020210034000dddpdfs.pdf>
- Nilsson, A. & Estrada, F. (2009). Kriminalitet och livschanser: Uppväxtvillkor, brottslighet och levnadsförhållanden som vuxen (Arbetsrapport 2009:20). Institutet för Framtidsstudier. Hentet fra <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:282981/FULLTEXT01.pdf>
- Oslo kommune. (u.å.). *Salto – Forebygging av rus og kriminalitet*. Hentet 3. august 2025.
<https://www.oslo.kommune.no/satsingsomrader-og-prosjekter/salto-forebygging-av-rus-og-kriminalitet/#toc-1>
- Politidirektoratet & Riksadvokaten. (2025). *Straffesaksbehandlingen i politiet 2024*. (POD-rapport 1/2025). <https://www.politiet.no/globalassets/tall-og-fakta/strasak/2024/politiets-straffesaksbehandling-2024.pdf>
- Poots, C. M., & Sten-Gahmberg, S. (2024). Unge lovbrøyttere og overgangen til voksenlivet. *Søkelys på arbeidslivet*, 41(1), 1–21. <https://doi.org/10.18261/spa.41.1.1>
- Prieur, A., & Rosenlund, L. (2010). Danske distinksjoner. I K. Dahlgren & J. Ljunggren (red.), *Klassebilder: Ulikhet og sosial mobilitet i Norge* (s. 111 – 128). Universitetsforlaget.
- Sikt. (u.å.). *Hva er personopplysninger?* Hentet 10. oktober 2025. <https://sikt.no/studere-eller-forske/meldeskjema/hva-er-personopplysninger>
- Sikt. (u.å.). *Meldeskjema*. Hentet 11. oktober 2025. <https://sikt.no/studere-eller-forske/meldeskjema>
- Sikt. (u.å.). *Vurdering av innsendte meldeskjema*. Hentet 11. oktober 2025.
<https://sikt.no/studere-eller-forske/meldeskjema/vurdering-av-innsendte>

- Skilbrei, M.-L. (2019). *Kvalitative metoder: planlegging, gjennomføring og etisk refleksjon*. Fagbokforlaget.
- Skjefstad, N. (2012). Brukermidvirkning sett i et anerkjennelsesteoretisk perspektiv. I A. G. Jenssen & I. M. Tronvoll (Red.), *Brukermidvirkning: Likeverd og anerkjennelse* (s. 54 – 69). Universitetsforlaget.
- Skjærvø, I., Stavseth, M. R., Friestad, C., Skardhamar, T., Tverborgvik, T., & Bukten, A. (2024). Characteristics and risk of reimprisonment among children and young adults in Norwegian prisons. A 20-year cohort study. *Journal of Criminal Justice*, 93, 102219. <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2024.102219>
- Statistisk sentralbyrå. (2024). Tabell 10530: *Innsatte etter type fengsling, alder og kjønn (per 1. januar)*. SSB StatBank. <https://www.ssb.no/statbank/table/10530/tableViewLayout1/>
- St.meld. nr. 37 (2007–2008). *Straff som virker – mindre kriminalitet – tryggere samfunn (Kriminalomsorgsmeldingen)*. Justis- og politidepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-37-2007-2008-/id527624/>
- Thagaard, T. (2018). *Systematikk og innlevelse: en innføring i kvalitative metoder* (5. utg.). Fagbokforlaget.
- Thomassen, M. (2006). *Vitenskap, kunnskap og praksis: innføring i vitenskapsfilosofi for helse- og sosialfag*. Gyldendal akademisk.
- Tjora, A. (2021). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis* (4. utg.). Gyldendal.
- Trondman, M. (2010). Ubegripelige ting. Når livsbaner stiger og faller. I K. Dahlgren & J. Ljunggren (red.), *Klassebilder: Ulikhet og sosial mobilitet i Norge* (s. 240 – 253). Universitetsforlaget.

Universitetet i Oslo. (2017). *Nettskjema-diktafon*. Hentet 01. august 2025.

<https://www.uio.no/tjenester/it/adm-app/nettskjema/hjelp/diktafon.html>

VID vitenskapelige høgscole. (u.å.). *Educloud*. Hentet 3. august 2025.

<https://www.vid.no/forskning/forskningsstotte/forskningsdatahandtering/verktoy-og-lagring/educloud>

Wayback. (u.å.). *Om oss*. Hentet 3. august 2025. <https://www.wayback.no/>

Vedlegg 1 – Godkjenning av SIKT

Vurdering av behandling av personopplysninger

Referansenummer

508878

Type vurdering

Standard

Dato

26.05.2025

Tittel

Ung bak murene: Erfaringer og ettervirkninger av soning som ung voksen

Behandlingsansvarlig institusjon

VID vitenskapelige høyskole / Fakultet for sosialvitenskap / Fakultet for sosialvitenskap Oslo

Prosjektansvarlig

Elisabeth Fransson

Student

Mona Ali

Akademisk nivå

Master

Behandlingsperiode

31.10.2024 – 29.05.2026

Kategorier personopplysninger

Alminnelige

- Navn
- Kontaktinformasjon
- Stemme på lydopptak

Straffbare forhold

Lovlig grunnlag

Samtykke, jf. GDPR art. 6(1)(a)

Uttrykkelig samtykke, jf. GDPR art. 10, jf. personopplysningsloven § 11, jf. GDPR art. 9(2)(a)

[^ Samlet vurdering](#)

Vi har vurdert at behandlingen av personopplysninger oppfyller kravene i personvernregelverket. Vi gjør vurderinger på vegne av behandlingsansvarlig institusjon. Du må følge institusjonens retningslinjer for informasjonssikkerhet, og eventuelle vilkår i vurderingen.

Personverntjenester har vurdert endringen i prosjektslutt dato.

Vi har nå registrert 29.05.2026 som ny slutt dato for behandling av personopplysninger.

Hvis det blir nødvendig å behandle personopplysninger enda lengre, så kan det være nødvendig å informere prosjektdeltakerne.

Vi vil følge opp ved ny planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Lykke til videre med prosjektet!

Vedlegg 2 – Informasjonsskriv og samtykkeskjema

Vil du delta i forskningsprosjektet *«Ung bak murene: Erfaringer og ettervirkninger av soning som ung voksen»?*

Formålet med prosjektet

Dette er et spørsmål til deg om du vil delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å undersøke hvordan du opplever at fengslingen av deg som ung voksen har påvirket livet ditt i ettertid. Målet med masteroppgaven er å få en dypere forståelse av konsekvensene av å sone som ung voksen, med særlig vekt på personlige erfaringer og hvordan dette har påvirket din livskvalitet, forhold til venner og familie og tilknytning til utdanning og arbeidsliv.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Jeg ønsker å komme i kontakt med voksne som har erfaringer fra å ha sonet mellom 18 og 25 års alderen.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

VID vitenskapelige høyskole er ansvarlig for personopplysningene som behandles i prosjektet.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Hva innebærer det for deg å delta?

Dersom du velger å delta i prosjektet vil jeg gjerne gjennomføre et intervju med deg. Intervjuet vil foregå som en samtale der jeg stiller deg ulike spørsmål om dine opplevelser med soning som ung voksen. Intervjuet vil vare i opptil en time og bli tatt opp som lydopptak.

Om personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler personopplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket. Kun min veileder og jeg vil ha tilgang til opplysningene som samles inn. Lydopptakene vil bli transkribert, og ditt navn samt kontaktinformasjon vil bli erstattet med en kode som oppbevares separat på en egen navneliste, adskilt fra de øvrige dataene. Deltakere vil ikke være gjenkjennelige, og personopplysninger som navn vil bli erstattet med generelle beskrivelser som «mann, 20 år» eller «kvinne, 25 år».

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra VID vitenskapelige høyskole har personverntjenestene ved Sikt – Kunnskapssektorens tjenesteleverandør, vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- ☐ å be om innsyn i hvilke opplysninger vi behandler om deg, og få utlevert en kopi av opplysningene,
- ☐ å få rettet opplysninger om deg som er feil eller misvisende,
- ☐ å få slettet personopplysninger om deg,
- ☐ å sende klage til Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Vi vil gi deg en begrunnelse hvis vi mener at du ikke kan identifiseres, eller at rettighetene ikke kan utøves.

Hva skjer med personopplysningene dine når forskningsprosjektet avsluttes?

Prosjektet vil etter planen avsluttes i mai 2025. Da vil innsamlede data anonymisere, inkludert sletting av lydopptak, navn og kontaktopplysninger.

Spørsmål

Hvis du har spørsmål eller vil utøve dine rettigheter, ta kontakt med:

Veileder/prosjektansvarlig: Elisabeth Fransson – elisabeth.fransson@vid.no

Student: Mona Ali – 130435@vidstud.no

Vårt personvernombud: Nancy Yue Liu - nancy.yue.liu@diakonhjemmet.no

Hvis du har spørsmål knyttet til Sikts vurdering av prosjektet, kan du ta kontakt på e-post: personverntjenester@sikt.no eller på telefon: 73 98 40 40.

Med vennlig hilsen

Elisabeth Fransson
(Veileder)

Mona Ali
(Student)

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet «Ung bak murene: Erfaringer og ettervirkninger av soning som ung voksen», og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

☐ å delta i intervju

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet.

(Signert av prosjektdeltakar, dato)

Vedlegg 3 – Intervjuguide

INTERVJUGUIDE

Bakgrunnsinformasjon:

1. Kan du fortelle litt om deg selv, og hva som gjorde at du begynte med kriminalitet?
2. Hvor gammel var du da du først kom i kontakt med politiet, og hva var årsaken? Ble du satt i politiarrest eller varetekt?
3. Hadde du drevet med kriminalitet før dette? Kan du fortelle mer om det?
4. Hvor gammel var du da du startet soningen, og hvilke lovbrudd gjaldt det?
5. Hvordan var ditt forhold til skole og utdanning før soning?

Erfaring med soning:

6. Kan du fortelle om en helt typisk dag i fengselet?
7. Var det noen som fulgte deg opp under soning? Hadde du en fremtidsplan?
8. Ble du tilbudt noen form for utdanning eller arbeid under soning? Hvis ja, kan du fortelle mer om det?
9. Følte du at du fikk støtte til å fortsette utdannelsen mens du satt i soning?
10. Hvordan påvirket soning dine tanker og holdninger til utdanning og/eller arbeid?

Etter soning:

11. Fortell om dagen du ble løslatt
12. Hvordan ble overgangen tilbake til samfunnet for deg etter soning?
13. Var det noen som tok kontakt med deg i forbindelse med overgangen fra fengsel? Hvis ja, hvem var det? Hva kunne de tilby?
14. Hvordan har relasjonene til familie og venner blitt påvirket av fengslingen?
15. Fortsatte du med utdanningen etter fengsel? Hvis ja/nei, fortell mer om det
16. Har du fått noen form for støtte eller tilgang til ressurser som har hjulpet deg med utdanning eller arbeid etter soning?
17. Kan du fortelle om din erfaring med å søke jobb? Forteller du at du har sittet inne? Har din fortid som tidligere innsatt blitt tatt opp, og i så fall, hvordan?
18. Hvordan tror du din erfaring med soning som ung voksen har påvirket din nåværende arbeidssituasjon eller karrierevei?
19. Hvilke deler av livet ditt har blitt mest påvirket av soningen?

Refleksjoner:

20. Hva mener du kunne vært gjort annerledes under soningen/overgangen fra fengsel, for å bedre forberede deg på livet etter soning?
21. Har du noen råd til institusjoner som jobber med unge innsatte, om hvordan de kan bedre støtte dem på livet etter soning?
22. Er det noe annet du ønsker å dele som du tror er viktig for å forstå hvordan fengselsopphold som ung voksen påvirker livet senere?
23. Har du noen spørsmål til meg, eller er det noe mer du føler er viktig å legge til som vi ikke har dekket i dette intervjuet?